पाणिनी गाउँपालिका

राजस्व सुधार कार्ययोजना
(Revenue Improvement Action Plan)

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, दुर्गाफाँट, अर्घाखाँची
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

२०७८

प्रतिवेदन तयारी

शिर्षक :-	पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना
तयार गर्ने :-	**सिलिकन इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.** काठमाण्डौ
मिति :-	चैत्र, २०७८

कृतज्ञता ज्ञापन

पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्न सिलिकन इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाण्डौलाई जिम्मेवारी दिनु हुने लुम्बिनी प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, कार्ययोजना तयार गर्नको लागि सहयोग पुर्याउनुहुने पाणिनी गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री अच्युत गौतम, उपाध्यक्ष श्री लक्ष्मी गौतम, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ज्यु, पाणिनी गाउँपालिकाका कार्यपालिका सदस्य तथा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू तथा गाउँपालिका परिवार प्रति परामर्शदाताको तर्फबाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौ ।

सिलिकन इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाण्डौ

बिषयसुची

परिच्छेद एक : परिचय **१**

१.१ पृष्ठभूमी १

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य २

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाले राखेका उद्देश्यहरु ३

१.४ कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ४

१.४.१ सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा अध्ययन ५

१.४.२ तथ्याङ्क/सूचना संकलन फारम तथा सूची विकास ५

१.४.३ तथ्याङ्क/सूचना संकलन ६

१.४.४ कार्यशाला गोष्ठी ६

१.४.५ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी ७

१.४.६ कार्ययोजनाको अन्तिम रुप ७

१.५ कार्ययोजनाका सीमाहरू ८

परिच्छेद दुई : स्थानीय तहको संक्षिप्त परिचय **९**

२.१ पाणिनी गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ९

२.२ पाणिनी गाउँपालिकाको सांगठनिक संरचना १२

२.३ पाणिनी गाउँपालिकाको मानव संसाधन (कर्मचारी दरवन्दी) को अवस्था १४

२.४ पाणिनी गाउँपालिकाको तहको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १५

२.५ पाणिनी गाउँपालिकाको विवरणहरू १६

परिच्छेद तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाब्यता **१९**

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था १९

३.२ स्थानीय तहका आयको अन्य श्रोतहरु २१

३.३ प्रभावकारी राजस्व परिचालनका प्रमुख पक्षहरू २३

३.४ पाणिनी गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २५

३.५ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण २६

३.५.१ स्थानीय कर राजस्व २६

३.५.२ गैरकर राजस्व २७

३.५ आन्तरिक राजस्व संकलनको सम्भावना विश्लेषण २८

परिच्छेद चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था ३६

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ३६

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता ३६

४.३ पाणिनी गाउँपालिकाको वर्तमान आन्तरिक आय परिचालन ३८

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ३९

परिच्छेद पाँच : राजस्व सुधार कार्ययोजना ४१

५.१ पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना ४१

परिच्छेद छ : आगामी तीन बर्षको आय प्रक्षेपण ४६

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ४६

६.२ स्थानीय तहको आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजस्व प्रक्षेपण ४७

परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा र सुझावहरू ५०

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्यांकन ५४

अनुसुचीहरू

अनुसूची १ : तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सुची

अनुसुची २: पाणिनी गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको नामावली

अनुसुची ३ अभिमुखिकरण कार्यक्रमको हाजिरी

अनुसुची ४ अभिमुखिकरण कार्यक्रमको फोटोहरू

तालिका सुची

तालिका १: गाउँपालिकामा समावेश भएका गाविस तथा वडाहरू १०

तालिका २: वडागत रुपमा घरधुरी तथा जनसंख्याको विवरण ११

तालिका ३: कर्मचारी दरवन्दी गाउँपालिका तर्फ १४

तालिका ४: पाणिनी गाउँपालिकाको वडा कार्यालयका भवन सम्बन्धी विवरण १६

तालिका ५: सवारी साधन सम्बन्धी सम्वधी विवरण १६

तालिका ६: सडक सुविधा सम्बन्धी विवरण १७

तालिका ७: व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण १८

तालिका ८: पाणिनीका मुख्य धार्मिक सांस्कृतिक, प्रकृतिक पर्यटकीय सम्पदाको विवरण १८

तलिका ९: स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ अनुसारको राजश्व अधिकार १९

तालिका १०: गाउँपालिकाको यथार्थ तथा प्रस्तावित आय विवरण २५

तालिका ११: कर राजस्व तर्फको सम्भावना विश्लेषण २६

तालिका १२: गैर कर राजस्व तर्फको सम्भावना विश्लेषण २७

तालिका १३: सम्पत्ति कर सम्भावनाको गणना २९

तालिका १४: घरबहाल कर सम्भावनाको गणना ३०

तालिका १५:व्यवसाय कर सम्भावनाको गणना ३१

तालिका १६: व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्भवानाको गणना ३३

तालिका १७: नक्सा पास दस्तुरको सम्भावनाको गणना ३४

तालिका १८: पालिकाका राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरू ३७

तालिका १९: पालिकाकाको वर्तमान आन्तरिक आय परिचालन ३८

तालिका २०: राजस्व सुधार कार्ययोजना ४१

तालिका २१: राजस्व प्रक्षेपणका आधार र तीन बर्षमा हुने कुल आय ४६

तालिका २२: आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि आय प्रक्षेपण ४८

तालिका २३: गाउँपालिकाको आय संरचना ५०

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

देशको भु-बनोट विभिधतायुक्त प्रकृति, समाजको उत्पत्ति र बनोट, सभ्यता र विभिदतायुक्त संस्कृति, भाषा, प्राकृतिक स्रोत साधनको अत्युत्तम परिचालन, उदयीमान दुई छिमेकी अर्थतन्त्र, देशभित्रको क्रियाशील जनशक्ति, अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा सुरु भएको असल सम्बन्धको विकाश र कायम रहेको समष्टिगत आर्थिक स्यायित्व नै आर्थिक समृद्धिको आधारका रुपमा रहेका छन् । नेपालको संविधानले राज्य शक्तिको बाँडफाँडको लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन वटा तहको सरकारको अवधारणा ल्याएको छ । सुशासन र विकासका लागि वर्तमान राजनैतिक अठोट र इच्छाशक्ति एवम् प्रदेश र स्थानिय तहको क्रियासिलता र सामर्थ्यको माध्यमबाट सम्पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएको छ । यो अवसरलाई मुलुकको सुशासन, विकाश र समृद्धिको लागि उपयोग गर्न शासकिय अवयवहरुको कुसलतापुर्वक परिचालनबाट समृद्धिको आधार तयार हुनेछ ।

नेपालको संविधानले संघ प्रदेश र स्थानिय तहका सरकारका बीचमा समन्वय र सहकार्यका आधारमा अघि बढ्ने गरी स्थानीय सरकारलाई २२ वटा एकल अधिकार प्रदान गरेको छ । यी अधिकारका अलावा संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहकार्य गरी साझा अधिकारको परिपालना गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ । यी नै एकल तथा साझा अधिकारको प्रयोग गरी गाउँपालिकाले बजेट सहितको वार्षिक तथा आवधिक योजना बनाउनु पर्नेछ । स्थानीय तहहरूको आय स्रोत संघिय सरकारसंग प्राप्त हुने अनुदानमा मात्र सिमित हुँदा जनआकाक्षा पुरा हुन सक्दैन । गाउँपालिका संघिय सरकारको बजेटमा मात्र आश्रित नरही संविधानले दिएको अधिकार प्रयोग गरी राजस्वका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने, विद्यमान करका दायरा तथा दरहरू परिमार्जन गर्नुपर्ने हुन्छ । यो राजस्व सुधार कार्ययोजना समय सापेक्ष करका दायरा तथा दरहरूमा हेरफेर गर्न केन्द्रित रहेको छ । यो योजना तीन वर्षका लागि बनाइएको छ र गाउँपालिकाले आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्दै लग्नेछ ।

नेपालको संविधान र प्रचलित कानूनले भंसार महसुल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत व्यक्तिगत आय कर, राहदानी शुल्क, पारिश्रमिक कर, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर लगाउने अधिकार संघीय सरकारलाई दिएको छ । यसै गरी कृषि आयमा लाग्ने कर प्रदेश सरकारलाई दिएको छ । स्थानीय सरकारलाई सम्पत्ति कर, घर जग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर, मालपोत/भूमिकर लगाउने

अधिकार दिएको छ । पर्यटन शुल्क, प्राकतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना तीनवटै तहको साझा अधिकारको रूपमा दिएको छ । घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको रूपमा रहेका छन । सम्पत्ति कर, घर जग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर भुमिकर(मालपोत) लगाउने अधिकार स्थानीय तहलाई मात्र दिइएको छ । सबै तहले अधिकारको प्रयोग गर्दा कानुन बनाएर गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । राजस्वको लागि कुनै पनि तहमा लिखित रूपमा उल्लेख नगरिएको विषयमा कर लगाउने व्यवस्था नेपाल सरकारले निर्धारण गरे अनुसार हुने व्यवस्था छ ।

नेपाल संघीय गणतन्त्रामक संरचनामा प्रबेश गरेपछि स्थानीय तह जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारको रूपमा स्थापित भएको छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरूलाई जनताका आबश्यकता र चाहना पुरा गर्नुपर्ने दायित्व रहेको छ । यस अवस्थामा गाउँपालिकाहरूले आफुमा भएको अधिकार प्रयोग गरी जनताको कर तीर्न सक्ने क्षमतालाई मध्य नजर गर्दै आन्तरिक आयका स्रोत पहिचान तथा परिचालन गरी आन्तरिक आयमा वृद्धि गर्नुपर्ने हुन आउँछ ।

प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तिय आयोगको सिफारिसमा स्थानीय तहलाई संघिय तथा प्रदेश सरकारबाट अनुदान दिंदा स्थानीय तहको खर्च गर्न सक्ने क्षमता तथा आन्तरिक आयका वृद्धि गर्ने क्षमताका आधारमा वित्तीय समानीकरण, शशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान दिने व्यवस्था गरिएको छ । तसर्थ यस गाउँपालिकाको वित्तिय स्थिति सबल बनाउन राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan/RIAP) तयार पार्न लागिएको हो । यस योजनाले गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा वृद्धि गरी वित्तीय क्षमताको विकास गर्ने एवम् यसलाई सबल बनाउने र राजस्वको सम्भाव्य स्रोतको पूर्ण क्षमतामा उपयोग गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

संविधान र कानूनले व्यवस्था गरिएका सिमा भित्र रहेर स्थानीय तहले आफ्ना क्षेत्रमा कार्यसम्पादन गर्ने गरिन्छ । कानुनले अख्तियारी दिएका क्षेत्रमा आन्तरिक राजस्वको सम्भावना पहिचान गरी राजस्वको क्षमता विस्तार गर्दै जानु अपरिहार्य हुन आँउछ । स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा गर्ने विकास निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गरी जनचाहना अनुरुप सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ठूलो लगानी आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने

विभिन्न अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँड बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ। स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँड बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै अन्य स्वदेशी संघसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्न सक्ने, नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत रहेको छ।

संवैधानिक तथा अन्य विभिन्न कानूनी अधिकार भित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐनले आन्तरिक आय परिचालन गर्न सक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भएता पनि स्थानीय तहका सरकारहरूले ती अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार पाणिनी गाउँपालिकाले व्यवस्थित राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा नगरिसकेको हुँदा व्यवस्थित परिचालन गर्न सकिरहेको स्थिति छैन। यसको मुख्य कारणमा स्थानीय सरकारको संरचना नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्कको स्थापना, आयको सम्भाव्यता अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदिको स्थापना तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ । तसर्थ यो कार्ययोजनाको माध्यमबाट गाउँपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरूले राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण प्राप्त गर्नुका साथै गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सुधारका लागि समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान भएको छ र मुख्य उपलब्धीका रुपमा राजस्व कार्ययोजना तयारी हुनुका साथै आयको प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन गर्ने दस्तावेज तयार भएको छ। राजस्व प्रक्रियामा सुधारका लागि गाउँपालिकाको नेतृत्वमा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्न गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाले राखेका उद्देश्यहरु

यस योजनाको समग्र उद्देश्य पाणिनी गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको विद्यमान अवस्था तथा आन्तरिक स्रोत तथा संभावनाहरूको विश्लेषण गरी प्रक्षेपण सहितको तीन वर्षे राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नु हो। यस उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि देहाय अनुसारका विशिष्ट उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ।

- स्थानीय तहको राजस्व सम्बन्धी अधिकारको बारेमा गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरू, शाखा प्रमुखहरू तथा राजस्व प्रशासनमा संलग्न कर्मचारीहरू, उद्योग वाणिज्य संघ तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको वर्तमान राजस्व प्रशासनसम्बन्धी नीति, कार्यक्रम तथा राजस्व दरवन्दी सम्बन्धमा सरोकारवालाहरुको धारणाको पृष्ठभूमिमा आवश्यक परिमार्जनका लागि सिफारिस गर्ने ।
- शिर्षकगत रूपमा करका आधार तथा पाणिनी गाउँपालिकाको विगत तीन आर्थिक बर्षको आन्तरिक आयको विश्लेषण गर्ने ।
- आन्तरिक आय बृद्धिका स्रोतको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा रहेको फरकको पहिचान गर्ने ।
- संघ, प्रदेश र स्थानिय तहका राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित सैद्धान्तिक तथा व्यवहारिक पक्षहरुको पृष्ठभूमिमा नयाँ नयाँ क्षेत्रहरुको पहिचान, बिद्यमान राजस्व प्रशासनलाई करदातामैत्री बनाउन आवश्यक नीति, कार्यक्रम सहित चालु आ.व.२०७८/७९ लागि आन्तरिक आय सम्बन्धी अनुमानमा संसोधन सहित २०७९/८०, २०८०/८१ र २०८१/८२ सम्म गरी आगामी ३ आर्थिक बर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण तथा सुधार कार्ययोजना सिफारिस गर्ने ।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय बृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गरी आय सुधार रणनीति सहितको आन्तरिक आय सुदृढिकरण कार्ययोजना तयार गर्दै पालिकाको राजस्व प्रक्षेपण, बजेट अनुमान तथा सूचना प्रणालीमा सहयोग गर्ने ।

१.४ कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्दा गाउँपालिकाको भौगोलिक, आर्थिक तथा प्रशासनिक अवस्थाको अध्ययन संगै गाउँपालिकाद्धारा प्रकाशन गरिएका विधिन्न प्रतिवेदनहरूका साथसाथै राजस्वसंग सम्बन्धित विविध सामग्रीहरूको अध्ययन, राजस्वसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचना संकलनका लागि आवश्यक फारामहरूको निर्माण, तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण, कार्ययोजना तर्जुमाका लागि सहभागितामूलक छलफल, कार्यशाला गोष्ठी तथा प्रस्तुतीकरण जस्ता विधिहरू प्रयोग गरिएको थियो । यस राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्ने क्रममा अबलम्वन गरिएका विधिहरूलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४.१ सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा अध्ययन

पहिलो चरणमा आन्तरिक राजस्व अध्ययन कार्यको लागि परामर्शदाता समुहबाट विभिन्न स्रोतहरूबाट सन्दर्भ सामग्रीहरू संकलन तथा अध्ययन गरिएको थियो । यस क्रममा अध्ययन गरिएको मुख्य सामग्रीहरू देहायअनुसार रहेका छन् :

- नेपालको संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४
- पाणिनी गाउँपालिकाको आ.व.०७८/०७९ को योजना, नीति बजेट तथा कार्यक्रम
- गाउँपालिकाको कार्यालयमा रहेका राजस्व, लेखा, योजना, प्रशासन र अन्य सम्बन्धित इकाइहरूबाट प्राप्त भएको विवरणहरू
- लुम्बिनी प्रदेश तथ्याङ्क नियमावली २०७८,
- गाँउ तथा नगरसभा (कार्यसञ्चालन) कार्यविधि ऐन, २०७५,
- लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गतका गाउँसभा नगरसभाको कानून निर्माण प्रकृया सम्बन्धी ऐन, २०७५,
- लुम्बिनी प्रदेशको कर तथा गैरकर राजस्व सम्बन्धी ऐन, २०७५,
- लुम्बिनी प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७५
- परिवर्तित संरचना अनुसार विभिन्न मन्त्रालयहरूले निष्कासन गरेको कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानुनका नमुनाहरू

१.४.२ तथ्याङ्क/सूचना संकलन फारम तथा सूची विकास

सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात राजस्वसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचना संकलनका लागि अवश्यक फारमहरूको तयार पारिएको थियो । यस कार्यका लागि तयार पारिएको तथ्याङ्क संकलनको लागि प्रयोग गरिएको फारम अनुसूची १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४.३ तथ्याङ्क/सूचना संकलन

अध्ययनका क्रममा परामर्शदाताद्वारा यस गाउँपालिकाको कार्यालयका विभिन्न शाखाहरूबाट आवश्यक तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो । यस कार्यकालागि कार्यालयका सुचना तथा तथ्याङ्क अभिलेख, सरोकारवाला पक्षहरूसंगको छलफल, स्थलगत भ्रमण तथा अवलोकन आदि विधि अवलम्बन गरिएको थियो । यस क्रममा निम्नलिखित तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो ।

- पाणिनी गाउँपालिकाबारे संक्षिप्त जानकारी
- वर्तमान राजस्व प्रशासनको अवस्था (संगठन संरचना, कर्मचारी, राजस्व असुली तथा भौतिक सुविधा आदि)
- आन्तरिक आय संकलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- राजस्व परिचालनका लागि अबलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरू
- आन्तरिक आय संकलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना (सम्बन्धित तथ्याङ्क, सरोकार पक्षहरूसंग छलफल, स्थलगत भ्रमण तथा अवलोकन)
- पाणिनी गाउँपालिकाको आ.व.०७८/०७९ को योजना, नीति बजेट तथा कार्यक्रम
- राजस्व सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण र प्रशासनिक व्यवस्था ।

१.४.४ कार्यशाला गोष्ठी

पाणिनी गाउँपालिकामा २०७८ माघ ६ गते एक दिने कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो । यो कार्यशाला गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री अच्युत गौतमको अध्यक्षतामा भएको थियो । सलिकन इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाण्डौंका तर्फबाट सहजीकरण गरिएको यस कार्यशालामा कार्यक्रमको उद्देश्य, अवधारणा तथा प्रकृया, राजस्व सम्बन्धी सैद्धान्तिक पक्षहरू, स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा परिचालन सम्बन्धी व्यवस्था र प्रभावकारी राजस्व प्रशासन र त्यसका पक्षहरूका बारेमा प्रस्तुती तथा छलफल गरिएको थियो । कार्यशालामा बिशेषगरी कार्ययोजनाको तयारी सम्बन्धी प्राबिधिक पक्षलाई समेटिएको थियो । राजस्व सुधार योजना के हो ? त्यसका पक्षहरू के के हुन्छन ? र कार्ययोजना तयारीको खाका प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त प्रस्तुतीका क्रममा विस्तृत छलफल गरि अन्य सहभागीहरूबाट आएका सुझावहरू संकलन गरि उक्त योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार

गरिएको थियो । यस अध्ययनका लागि आवश्यक थप सूचना तथा तथ्याङ्कहरूका बारेमा छलफल गरिएको थियो ।

कार्यक्रममा सहभागीहरूले गाउँपालिकाका लागि अति आवश्यक र महत्वपूर्ण क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन भएको महशुस गर्नु भएको थियो । विगतका वर्षमा गरिएको कर सम्बन्धी व्यवस्थामा केही कमजोरी तथा कठिनाई महशुस गरी सबै सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा यस सम्बन्धी जानकारी तथा छलफल गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रमको आयोजना गरिएको महसुस गरिएको थियो । कार्ययोजना कार्यान्वयन गरि गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन तथा परिचालन प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिका परिवार प्रतिबद्ध रहेको कुरा व्यक्त गर्दै कार्यशाला सम्पन्न भएको थियो । सहभागीहरूको उपस्थिति विवरण र कार्यक्रमका तस्विरहरू यस प्रतिवेदनको **अनुसूची ३ र ४ मा** प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४.५ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी

गाउँपालिकाद्धारा प्रकाशन गरिएका तथा कार्यशाला गोष्ठी, स्थलगत अध्ययन लगायत विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा विभिन्न समूहमा गरिएको छलफल एवं प्रस्तुतीबाट प्राप्त सुझावहरूलाई समावेश गरि राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो ।

१.४.६ कार्ययोजनाको अन्तिम रुप

अध्ययनका क्रममा विभिन्न स्रोतबाट संकलित तथ्याङ्क तथा कार्यशाला गोष्ठीबाट प्राप्त सुझावका आधारमा तयार पारिएको मस्यौदा प्रतिवेदन गाउँपालिकाको राजस्व परामर्श समितिले अन्य सरोकारवालासंग छलफल गरी सुझावहरू संकलन गरिएको थियो । राजस्व परामर्श समितिद्वारा प्राप्त सुझावलाई समावेश गरी गाउँकार्यपालिकामा प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त छलफलमा प्राप्त सुझाव र सल्लाहलाई समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको हो । यस प्रतिवेदनलाई कार्यपालिकाको बैठकबाट अन्तिम रूप प्रदान गरीसकेपछि गाउँसभाबाट अनुमोदन गरि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यो कार्ययोजनाका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि गाउँपालिकाको आय प्रक्षेपण गरिएको छ ।

१.५ कार्ययोजनाका सीमाहरू

पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि सिमित स्रोत साधन, विगतका वर्षहरूको प्रयाप्त सुचनाको अभाव, सिमित समयका कारण यस अध्ययनका सीमाहरू देहाय अनुसारका रहेका छन् :

- यो प्रतिवेदन प्रमुख रुपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको आधारमा तयार गरिएको छ। यसको अलावा अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य गाउँपालिकाका सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरू तथा अन्य सरोकारपक्षहरूसंग भएको छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरू समावेश गरिएको छ।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय तथा स्रोतको पहिचान गर्ने उद्देश्यको लागि तयार पारिएको तथ्याङ्क संकलन फाराम अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरू विभिन्न कार्यालयहरूको अभिलेख तथा स्थलगत अध्ययनबाट संकलन गरिएको छ।
- गाउँपालिकामा भएको अभिलेख र सरोकारवालाहरूको छलफलबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा आयका स्रोत सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू संकलन गरिएको छ। तथ्याङ्क संकलनकोलागि सबै वडाहरूको स्थलगत सर्भेक्षण कार्य भएको छैन।
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले दिएको राजस्व अधिकारको आधारमा राजस्व सम्बन्धी अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ।
- निकट भविष्यमा पाणिनी गाउँपालिकामा स्थानीय तहको निर्वाचन हुन गइरहेको शन्दर्भमा नयाँ निर्वाचित पदाधिकारीहरू पदस्थापना भईसकेपछि पनि संवैधानिक ब्यवस्था अनुरुपका नव निर्वाचित नेतृत्वले यो कार्ययोजनाका लक्षहरू परिमार्जन गर्न सक्नेछ।
- हरेक बर्ष राजस्व समितिको सिफारिसमा प्रस्तुत कार्ययोजनाको प्रगती समिक्षा गरी गाउँसभामा पेश गरी आवश्यक संसोधन गर्दै कार्यान्वयनमा ल्याइने छ।

परिच्छेद दुई : स्थानीय तहको संक्षिप्त परिचय

२.१ पाणिनी गाँउपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नेपाल सरकारको २०७३ फागुन २७ गतेको निर्णय अनुसार यो गाउँपालिका गठन भई कार्यान्वनमा आएको हो। पाणिनी गाउँपालिका नेपालको प्रदेश न. ५ अन्तर्गत मध्य पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित अर्घाखाँची जिल्लाको सदरमुकाम सन्धिखर्क देखि पूर्वि भागमा रहेको सुन्दर गाउँपालिका हो । नेपालमा ७५३ स्थानीय तह कायम हुँदा अर्घाखाँची जिल्लामा रहेका साविकका साविक पाली गा. वि. स.को वार्ड नं १ देखी ८ सम्म र साविकको चीदीका गाविसको वार्ड नं ९ लाई गाँसी सिंगो पालि, धातीवाङ्ग, मैदान, पटौटी, पणेना, पोखराथोक, खीदीम गाविसलाई समेटेर पाणिनी गाउँपालिका बनाइएको हो । यस पाणिनी गाँउपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल १५१.४२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यो गाउँपालिका श्रीनगर, स्वर्गद्धारी, रेशुङ्गा जस्ता पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपुर्ण रहेका स्थानहरुसँग राम्रो पहुँच छ ।

निर्माणाधिन लुम्विनी-सन्धिखर्क-ढोरपाटन सडक सम्पन्न भएर यातायात सञ्चालन भएपछि गाउँपालिकाको पर्यटकिय विकासमा थप मद्धत पुग्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा रहेका पाणिनी तपोभूमि, दुर्वाशेश्वर गुफा, नर्तनाचल पर्वत, सिद्बेश्वर गुफा, आलमदेवि मन्दिर जस्ता महत्वपुर्ण धार्मिक स्थलहरु रहेका छन । दक्षिणमा तराई र उत्तरमा महाभारत पर्वत श्रङ्खलाको २५१५ मिटरसम्मको उचाइमा फैलिएको हुँदा यो गाउँपालिका वन वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको दृष्टिकोणले निकै धनी रहेको छ । दक्षिणमा भावरको केहि क्षेत्र, चुरे पर्वत श्रङ्खलाको केहि क्षेत्र र उत्तरमा महाभारत पर्वत श्रङ्खलासम्मको क्षेत्रमा विभिन्न जातका वोटविरुवाहरु, जडिवुटि, स्तनधारी जिवहरु, चराचुरुङ्गीहरु, सरिसृप जिवहरु तथा अन्य जलचर थलचर जिवहरुले आश्रय पाएको पाइन्छ ।

अर्घाखाँची जिल्लाको पूर्वमा पर्ने ६ स्थानीय तह मध्यको एक पाणिनी गाउँपालिका हो । अर्घाखाँची जिल्लामा रहेको यो गाउँपालिका समुन्द्र सतहबाट ६७४ मिटरको उचाइमा रहेको र २७ डिग्री ४५

मिनेट उत्तरी अक्षांश देखि २८ डिग्री ६ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८० डिग्री ४५ मिनेट पूर्वि देशान्तर देखि ८३ डिग्री २३ मिनेट पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको छ । यहा सरदर १२८५ मिलिमिटर सम्म बर्षा भएको छ । भिरालो पहाडी क्षेत्र रहेको यस गाउँपालिकामा अधिकतम ३१.८ डिग्री सेल्सियस तापक्रम र यस गाउँपालिकाको पूर्वमा पाल्पा जिल्ला, पश्चिममा सन्धीखर्क र शीतगंगा नगरपालिका उत्तरमा छत्रदेव गाउँपालिका र गुल्मी जिल्ला र दक्षिणमा पाल्पा जिल्ला र रुपन्देही जिल्ला यस गाउँपालिकाका सिमानाहरु हुन् ।

तालिका १: गाउँपालिकामा समावेश भएका गाविस तथा वडाहरू

क्र सं	साविकका गा.वि.स.	साविकका वडाहरू	हाल कायम भएका वडाहरू
१	पणेना	१-९	१
२	पोखराथोक	१-९	२
३	खिदिम	१-९	३
४	पटौटी	१-९	४
५	मैदान	१-९	५
६	धतिवाङ्ग	१-९	६
७	अङ्गुरी	१-९	७
८	पाली,	१-९	८
९	चिदिका	९	

स्रोत: नेपालको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

२.१.१ नामाकरण तथा ऐतिहासिक अवस्था:

यस गाउँपालिकाको नामाकरणको सन्दर्भमा पाणिनी ऋषीले तपस्या गरेको स्थान दुर्वाशेश्वर गुफा, पालिको मुस्लीम समुदायको संस्कृती समेतलाई समेटेको पाइन्छ। पाणिनी तपोभुमी साविकको पणेना गा.वि.स. को सवैभन्दा अग्लो टापुमा रहेको छ । यहाँ पांणिनी ऋषिले तपस्या गरेका थिए । यस ठाउमा प्रशस्त मठमन्दिर र पुरातात्विक भवनहरु रहेका छन् । पाणिनी संस्कृतका पारङ्गत तथा संस्कृत व्याकरणका रचयिता विद्वान् ऋषिको नाम हो । दाचि ऋषिका छोराको रूपमा पाकिस्तानको लाहोर भन्ने ठाउँमा उनको जन्म भएको भन्ने कुरा ग्रन्थहरूमा पाइन्छ । करिब ई.पू. बाह्रौं शताब्दी तिर पाणिनी प्रयागराज तीर्थ हुँदै नेपालको अर्घाखाँची पुगेर घोर तपस्या गरे (केही पाश्चात्य एवं आधुनिक विद्वानहरू पाणिनिको समय ईशापूर्व ५०० वर्षलाई मान्दछन्) । उनको तपस्या गरेको ठाउँ नै पछि पणेना कहलियो भन्ने जनश्रुति छ । उनको तपस्याबाट प्रसन्न भएर भगवान शिवजी दायाँ हातमा त्रिशूल बोकेर बायाँ हातले डमरु बजाउँदै ताण्डव नृत्यमा प्रकट भए जो उनको अत्यन्तै खुसीको मुद्रा थियो । पाणिनी ऋषिका नामबाटै पाणिनी भन्ने ठाउँको नामकरण भएको हो । पाणिनी तपोभूमिका

नामले प्रसिद्ध धार्मिकस्थल नेपालको लुम्बिनी अञ्चल हालको पाँच नम्बर प्रदेश अन्तर्गतको अर्घाखाँची जिल्लामा पर्दछ । पौराणिक कथन अनुसार यस जिल्लाको पणेना भन्ने स्थानमा पाणिनी ऋषि आई महादेवको तपस्या पाइ संस्कृत व्याकरण तयार पार्न सफल भए भनिन्छ । पणेनाको वायव्य दिशामा (करीव ३ की. मी. टाढा) दुर्वाशा ऋषीको आश्रम थियो भनीन्छ ।

२.१.२ पाणिनी गाउँपालिकाको जनसांख्यिक तथा सामाजिक अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार पाणिनी गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २६४२४ रहेको देखिन्छ । जसमध्ये पुरुषको संख्या ११९४४ र महिलाको संख्या १५२८० रहेको देखिन्छ । २०७६ मा गरिएको घरपरिवार सर्वेक्षण अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ३९७१३ पुगेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या २०८४३ र महिलाको संख्या १८८७० रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा महिला भन्दा १९७३ जना पुरुषहरु बढि रहेका छन् । घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार यस गाउँपालिकाामा लैङ्गिक अनुपात ९०.५३ रहेको छ भने औषत परिवार संख्या ५.८५ रहेको छ र यस गाउँपालिकाको जनघनत्व २६२.२७ प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ ।

पाणिनी गाउँपालिकाको सबैभन्दा बढी जनसंख्या वडा नं. ५ मा रहेको छ । यस वडामा महिला ३०५१ र पुरुष ३४४२ गरी जम्मा ६४९३ रहेको पाइन्छ । यसैगरी सबैभन्दा कम जनसंख्या वडा नं. ६ मा रहेको छ जसमा पुरुष १३८१ र महिला १२२१ गरी जम्मा २६०२ जनसंख्या रहेको पाइन्छ । सबै वडाहरूको औषत परिवार संख्या हेर्दा भने वडा नं ६ को सबैभन्दा कम ४.६१ औषत परिवार संख्या रहेको छ । वडागत रुपमा जनसंख्याको वितरणलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका २: वडागत रुपमा घरधुरी तथा जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	कुल जनसंख्या	महिला	पुरुष	घरधुरी संख्या	कुल जनसंख्या प्रतिशत	घरधुरी प्रतिशत	औषत परिवार संख्या	लैङ्गिक अनुपात
१	३९५६	१८६८	२०८८	६२४	९.९६	९.१९	६.३४	८९.४६
२	४५३५	२१७४	२३६१	८१९	११.४२	१२.०६	५.५४	९२.०८
३	५४८६	२६२५	२८६१	९५३	१३.८२	१४.०३	५.७६	९१.७५
४	४७४१	२२५९	२४८२	८२२	११.९४	१२.१०	५.७७	९१.०२
५	६४९३	३०५१	३४४२	९५३	१६.३५	१४.०३	६.८१	८८.६४
६	२६०२	१२२१	१३८१	४३१	६.५५	६.३५	६.०४	८८.४१
७	५५४१	२६४३	२८९८	१२०३	१३.९५	१७.७२	४.६१	९१.२०
८	६३५९	३०२९	३३३०	९८६	१६.०१	१४.९२	६.४५	९०.९६
जम्मा	**३९७१३**	**१८८७०**	**२०८४३**	**६७९१**	**१००**	**१००**	**५.८५**	**९०.५३**

स्रोत: बार्षिक विकास योजना, पाणिनी गाउँपालिका, २०७८/०७९

२.२ पाणिनी गाउँपालिकाको सांगठनिक संरचना

पाणिनी गाउँपालिकाको संगठन स्वरुप हेर्दा वर्तमान अवस्थामा देहाय अनुसारको शाखाहरू स्थापना गरी काम कार्वाही अघि बढाई रहेको देखिन्छ ।

२.२.१ गाउँपालिकामा रहेका शाखा तथा उपशाखाहरु

१. सामान्य प्रशासन शाखा

- ✓ स्थानीय सेवा तथा जनशक्ति विकास उपशाखा
- ✓ सार्वजनिक खरिद तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन उपशाखा
- ✓ स्थानीय तह, प्रदेश र संघसँगको सम्वन्ध र समन्वय तथा वडासँगको समन्वय उपशाखा
- ✓ पालिका प्रहरी व्यवस्थापन
- ✓ न्यायीक समितिहरुको सचिवालय, न्याय, कानुन, मानव अधिकार प्रवर्धन तथा मेलमिलाप र मध्यस्थता निर्णय तथा फैसला कार्यान्वयन
- ✓ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार तथा एफ् एम् संचालन
- ✓ बजार अनुगमन, गुणस्तर, नापतौल, खाद्य सुरक्षा र उपभाक्ता हित संरक्षण
- ✓ बैठक तथा विधायन
- ✓ आन्तरीक लेखा परिक्षण
- ✓ विदा, उत्सव, उर्दी, जात्रा, पर्व, उपाधी, विभुषण आदि इकाई

२. राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन शाखा

- ✓ राजश्व नीति तथा प्रशासन उपशाखा
- ✓ आर्थिक प्रशासन उपशाखा

३. शहरी पूर्वाधार विकास तथा भवन नियमन शाखा

- ✓ सडक तथा यातायात व्यवस्था उपशाखा
- ✓ भवन तथा भवन संहिता एवं निर्माण इजाजत उपशाखा
- ✓ जग्गा नापी तथा नक्सा, घरजग्गा धनिपुर्जा भ-उपयोग तथा वस्ती विकास उपशाखा
- ✓ जलविद्युत, उर्जा, सडक वत्ती र सिंचाई उपशाखा
- ✓ वातावरण पर्यावरण एवं जलाधार क्षेत्र संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन उपशाखा
- ✓ विपत व्यवस्थापन तथ वारुणयन्त्र, एम्वुलेन्स व्यवस्थापन उपशाखा

- ✓ सार्वजनिक निजी साझेदारी इकाई

४. आर्थिक विकास शाखा

- ✓ कृषि, पशुपन्छी तथा सहकारी
- ✓ बन भु-संरक्षण वन्यजन्तु, जलाधार, जडिबुटी तथा जैविक विभिधता उपशाखा
- ✓ उद्योग तथा उद्यमशीलता विकास, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण उपशाखा
- ✓ रोजगार प्रवर्द्धन र गरिवी न्यूनीकरण उपशाखा

५. सामाजिक विकास शाखा

- ✓ आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा
- ✓ आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई
- ✓ खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप
- ✓ खानेपानी व्यवस्थापन उपशाखा
- ✓ लैंगिक समानता तथा सामाजिक सुरक्षा उपशाखा
- ✓ गैरसरकारी संस्थापरिचालन, समन्वय तथा नियमन उपशाखा
- ✓ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम तथा व्यक्तिगत घटना दर्ता उपशाखा
- ✓ संस्कृति, सम्पदा, ललितकला तथा पर्यटन प्रबर्द्धन उपशाखा

६. योजना, अनुगमन तथा तथ्यांक शाखा

- ✓ योजना तर्जुमा, कार्ययोजना तयारी, उपभोक्ता समिति परिचालन
- ✓ अनुगमन तथा मूल्यांकन उपशाखा
- ✓ तथ्यांक व्यवस्थापन उपशाखा

गाउँपालिकाले माथि उल्लेखित विषयक्षेत्र समेट्ने गरी आफ्नो आवस्यकता र प्राथमिकता अनुरुप कार्यालय शाखा, उपशाखा वा ईकाइ सहितको प्रशासनिक ढाचा स्विकृत गरी लागु गर्न सक्नेछ ।

गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा

- ✓ योजना तर्जूमा
- ✓ राजश्व संकलन,
- ✓ योजना सम्झौता
- ✓ स्वास्थ्य सेवा संचालन,
- ✓ योजनाको भुक्तानी
- ✓ लक्षित समूदाय विशेष कार्यक्रम
- ✓ नक्सापासको अभिलेखिकरण
- ✓ गुणस्तरीय शिक्षा कार्यक्रम
- ✓ विभिन्न प्रकारका सिफारिश

- ✓ कृषि तथा पशु उपचार र प्रचार प्रसार कार्यक्रम
- ✓ स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले तोके बमोजिम र नागरिक बडापत्रमा उल्लेखित अन्य कार्यक्रम

२.३ पाणिनी गाउँपालिकाको मानव संसाधन (कर्मचारी दरवन्दी) को अवस्था

गाउँपालिका कार्यालय र यस अन्तर्गतका वडा कार्यालयहरूमा कार्यरत जनशक्तिको अवस्था न्यून रहेको छ । हाल गाउँपालिका जम्मा ५४ जना कर्मचारीको रहेको भएता पनी जम्मा २३ जना मात्र स्थायी कर्मचारीहरु रहेका छन् । ती मध्ये खासगरी पाणिनी गाउँपालिका कार्यालयमा विभिन्न विषयगत शाखा र इकाईहरूको स्थापना र सञ्चालन गरी दैनिक कामकाज ब्यवस्थित गर्न आवश्यक जनशक्तिको अपुग प्रष्ट देखिन्छ । खासगरी नीति तर्जुमा र वजेट कार्यान्वयनमा गाउँकार्यपालिकालाई सघाउ पुचाउने अधिकृत स्तरका कर्मचारीहरू निकै न्यून रहेको छ ।

तालिका ३: कर्मचारी दरवन्दी गाउँपालिका तर्फ:

क्र.सं.	पद	शाखा	करार/ अस्थायी
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	कार्यालय प्रमुख	स्थायी
२	अधिकृत छैठौ (प्रशासन)	प्रशासन योजना तथा अनुगमन शाखा	स्थायी
३	इन्जिनियर	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	स्थायी
४	जन स्वास्थ्य निरिक्षक	स्वास्थ्य शाखा	स्थायी
५	अधिकृत छैठौ	स्वास्थ्य शाखा	स्थायी
६	अधिकृत छैठौ	कृषी विकास शाखा	स्थायी
७	अधिकृत छैठौ	शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा	स्थायी
८	सहायक पाचौ	जिन्सी इकाई	स्थायी
९	आ.ले.प	आन्तरीक लेखा परिक्षण इकाई	स्थायी
१०	सहायक पाचौ	वडा सचिव	स्थायी
११	सहायक पाचौ	वडा सचिव	स्थायी
१२	सहायक पाचौ	वडा सचिव	स्थायी
१३	लेखा सहायक	आर्थिक प्रशासन शाखा	स्थायी
१४	कम्प्यूटर अपरेटर	प्रशासन शाखा	स्थायी
१५	कविराज	खिदिम आयुर्वेद आषधालय	स्थायी
१६	अ.सव.ईन्जिनियर	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	स्थायी
१७	अ.सव.ईन्जिनियर	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	स्थायी
१८	सव.ईन्जिनियर	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	स्थायी
१९	अ.सव.ईन्जिनियर	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	स्थायी
२०	सहायक चौथो	योजना तथा अनुगमन इकाई	स्थायी
२१	अ.सव.ईन्जिनियर	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	स्थायी
२२	ख.प.स.टे.	पुर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा	अस्थायी
२३	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	स्थायी

क.सं.	पद	शाखा	करार/ अस्थायी
२४	कार्यालय सहयोगी	प्राविधिक	स्थायी
२५	सूचना प्रविधि अधिकृत	सूचना प्रविधि शाखा	करार
२६	राजगार संयोजक	रोजगार सेवा केन्द्र	करार
२७	प्राविधिक सहायक	रोजगार सेवा केन्द्र	करार
२८	कार्यालय सहायक	योजना तथा अनुगमन इकाई	अस्थायी
२९	ना.प्र.स्व.प्रा.	पशु सेवा केन्द्र	करार
३०	कार्यालय सहायक	लेखा	करार
३१	M.L.S	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण इकाई	करार
३२	फिल्ड सहायक	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण इकाई	करार
३३	फिल्ड सहायक	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण इकाई	करार
३४	इलेक्ट्रीसियन		करार
३५	सव इन्जिनियर	पूननिर्माण प्रधिकरण अन्तर्गत	करार
३६	कार्यालय सहयोगी	खिदिम आयुर्वेद औषधालय	करार
३७	हल्का सवारी चालक		करार
३८	कार्यालय सहयोगी		करार
३९	उद्यम विकास सहजकर्ता	मेडप कार्यक्रमतर्फ	करार
४०	उद्यम विकास सहजकता	मेडप कार्यक्रमतर्फ	करार
४१	ना.प्र.स्व.प्रा.	वडा नं. ४ पटौटी	करार
४२	ना.प्र.स.	वडा नं. २ पोखराथोक	करार
४३	ना.प्र.स्व.प्रा.	वडा नं. ३ खिदिम	करार
४४	ना.प्र.स्व.प्रा.	वडा नं. ५ मैदान	करार
४५	ना.प्र.स्व.प्रा.	वडा नं. ४ पटौटी	करार
४६	ना.प्र.स.	वडा नं. ७ अडगुरी	करार
४७	ना.प्रा.स.	वडा नं. ८ पाली	करार
४८	कार्यालय सहायक	वडा नं. १ पणेना	अस्थायी
४९	कार्यालय सहयोगी	वडा नं. २ पोखराथोक	अस्थायी
५०	कार्यालय सहायक	वडा नं. ६ धतिवाङ्ग	अस्थायी
५१	कार्यालय सहयोगी	वडा नं. ३ खिदिम	करार
५२	Vet. J.T.A	पशुसेवा केन्द्र	करार
५३	स्वास्थ्य प्रणाली सवलिकरण अधिकृत	स्वास्थ्य	करार

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका बार्षिक विकास योजना २०७८/०७९

२.४ पाणिनी गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

पाणिनी गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवाप्रवाहको लागि गाउँपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरू रहेका छन् । हाल गाउँपालिकाको सभाहलको रुपमा रहेको भवनलाई १५ कोठामा अस्थायी पार्टेसन गरी प्रयोगमा ल्याईएको छ भने करिव आठ रोपनी क्षेत्रफलमा चार व्लकमा ३२ कोठाको भवन खिदिममा निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको छ। पाणिनी गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको र पालिकाभित्रमा रहेका वडा कार्यालय, कृषि, स्वास्थ्य, हुलाक, रेन्जपोष्ट, प्रहरी आदि कार्यालयको

स्वामित्वमा रहेका अचल सम्पत्तिहरुको विवरणलाई पाणिनी गाउँपालिकाले अद्यावधिक गर्ने क्रममा रहेको छ ।

२.४.१ वडा कार्यालयहरू सम्बन्धी विवरण

पाणिनी गाउंपालिकाकाको वडा कार्यालयहरूको प्रकार तथा स्वामित्वको वारेको विवरण देहाय तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ४: पाणिनी गाउँपालिका वडा कार्यालयका भवन सम्बन्धी विवरण :

वडा नं.	विवरण	कोठा सं.	भवनको प्रकार	लालपुर्जा भएको/नभएको	कैफियत
१	वडा कार्यालय भवन	२	कच्ची	भएको	आफ्नै
२	वडा कार्यालय भवन	८	कच्ची	भएको	आफ्नै
३	वडा कार्यालय भवन	४	कच्ची	भएको	आफ्नै
४	वडा कार्यालय भवन	४	पक्की	भएको	आफ्नै
५	वडा कार्यालय भवन	४	कच्ची	भएको	आफ्नै
६	वडा कार्यालय भवन	५	कच्ची	नभएको	भाडामा
७	वडा कार्यालय भवन	६	पक्की	भएको	आफ्नै
८	वडा कार्यालय भवन	३	कच्ची	नभएको	भाडामा

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका २०७८

२.४.२ सवारी साधनहरू सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका सवारी साधनहरूमा गाडी, एम्बुलेन्स, मोटरसाइकल र स्कुटर रहेका छन । यस सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ५: सवारी साधन सम्बन्धी सम्वधी विवरण

क्र.सं.	विवरण	इकाई
१	गाडी पालिकाको १ र भाडाको १	२
२	एम्बुलेन्स पालिकाको २, हस्तान्तरण प्रकृयामा रहेको १	३
३	मोटरसाईकल	२६
४	स्कुटर	२

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका २०७८

२.५ पाणिनी गाउँपालिकाको अन्य विवरणहरू

यो खण्डमा पाणिनी गाउँपालिकामा उपलब्ध रहेका सडक, विद्युत, खानेपानी लगायतका विविद्य बिषयमा गाउंपालिकाबाट उपलव्ध भएसम्मका विवरणहरू विस्तारमा उल्लेख गरिएको छ ।

२.५.१ सडक सुविधा सम्बन्धी विवरण

पाणिनी गाउँपालिका भित्र रहेका पक्की, ग्राभेल तथा कच्ची सडक रहेकोमा त्यस वारेको एकिकृत रुपमा तथ्याङ्क संकलन भईसकेको नहुँदा कति सडक छ भन्ने वारेको विवरण तयार गरिएको छैन । गाउँपालिकाको ५ बर्षे अवधिको विवरण संकलन गर्ने क्रममा सडकको यकिन विवरण प्राप्त हुने देखिन्छ। गाँउपालिकाबाट प्राप्त जानकारी अनुसार यहा विभिन्न प्रकारका ५९७.९३ किलोमिटर भन्दा बढी सडक रहेको छ। पाणिनी गाउँपालिकाको सडकको अवस्था हेर्दा यहा कच्चि सडकको वाहुल्यता रहेको छ भने ग्राभेल तथा पक्की सडकको न्युनता रहेको देखिन्छ। यस सम्बन्धी अनुमानित विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका ६: सडक सुविधा सम्बन्धी विवरण अनुमानित

क्र.सं.	सडकको प्रकार	कि.मी.
१	कालोपत्र	१३.८
२	ग्रावल सडक	११७.७७
३	कच्ची सडक	४६६.३६
जम्मा		**५९७.९३**

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका २०७८

२.५.२ विद्युत खानेपानीको व्यवस्था

यो गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणको केन्द्रिय प्रशारणबाट विद्युतको आपूर्ति भएको छ । यस गाउँपालिकामा विद्युतको भरपर्दो आपूर्ति भएकोले विद्युतका बैकल्पित उपायहरू अपनाईएका छैनन । पाणिनी गाउँपालिकाको प्रकाश उर्जालाई प्रमुख मानेर गरिएको सर्वेक्षणमा यस क्षेत्रका करिव ९८ प्रतिशत घरहरुमा विद्युत पुगेको छ। गाउँपालिकामा करिव ८५ प्रतिशत परिवारमा खानेपानीको सुविधा पुगेको छ।

२.५.३ औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिका भित्र वसोवास गर्ने पालिकावासीले विभिन्न किसिमका व्यवसायमा संलग्न रहेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा दर्ता भएका २०७६ साल यताको तथ्याङ्क हेर्दा कुल ८६ वटा व्यवसायहरू दर्ता भएका देखिन्छ। यहाँका बासिन्दाले खाद्य तथा किराना पसल, होटल व्यवसाय, कस्मेटिक पसल, कपडा पसल जस्ता आधारभूत आवश्यकताका पसल सञ्चालन गर्ने गरेको देखिन्छ तर दर्ता गरेर व्यवसाय गर्ने प्रचलन न्युन नै रहेको छ। तलको तालिकामा गाउँपालिका भित्र दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरणलाई स्पष्ट पारिएको छ।

तालिका ७: व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	संख्या
१	कृषि पशुपालन फर्म	२२
२	किराना पसल	१०
३	कुटानी पिसानी मिल	२
४	होटल/खाजा घर	११
५	सुन चाँदी पसल	१
६	इलेक्ट्रोनिक व्यवसायी	१
७	दुध डेरी	१
८	ग्रील उद्योग	१
९	भाँडा एण्ड प्लाष्टीक पसल	२
१०	फेन्सी पसल, सिलाई सेन्टर	२
११	आर्गानिक फुड सप्लीमेन्ट	२
१२	सहकारी	३१
जम्मा		**८६**

स्रोत: पाणिनी गाउँपालिका २०७८

२.५.४ धार्मिक सांस्कृतिक, प्रकृतिक पर्यटकीय सम्पदा स्थलहरूको विवरण:

पाणिनी गाउँपालिकाभित्र रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, पुरातात्विक स्थलहरू तथा पर्यटकीय रुपमा प्रसिद्ध रहेका छन् । उक्त स्थलहरूको नाम तलको तालिकामा देहाय वमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ८: पाणिनीका मुख्य धार्मिक सांस्कृतिक, प्रकृतिक पर्यटकीय सम्पदाको विवरण

क्रं.सं.	पर्यटकीय स्थलहरूको नाम	स्थलको महत्व
१	पाणिनी तपोभुमी	धार्मिक, पुरातात्विक, पर्यटकीय ऐतिहासिक
२	दुर्वाशेस्वर गुफा	धार्मिक, पर्यटकीय, ऐतिहासिक
३	सिद्धेश्वर गुफा	धार्मिक, पर्यटकीय, ऐतिहासिक
४	अमलेश्वर मन्दिर	धार्मिक, पर्यटकीय
५	अन्नपुर्ण भगवती मन्दिर	धार्मिक, पर्यटकीय
६	हनुमान मन्दिर	धार्मिक,पर्यटकीय
७	दुर्गा भगवती मन्दिर	धार्मिक, पर्यटकीय
८	ललितश्वर महादेव	पर्यटकीय, धार्मिक, ऐतिहासिक
९	राधाकृष्ण श्री १००८ कृष्णनन्द परेहेवको आश्रम	धार्मिक, पर्यटकीय
१०	मौलिपोखा कालिका मन्दिर	धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्र
११	पालिकोट मन्दिर	धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र
१२	शिवालय मन्दिर	धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र
१३	मलिकादेवी मन्दिर	धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र
१४	श्री शिवालय तथा जय ज्वतिषी माता मन्दिर	धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र
१५	पणिनी मस्जीद	धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र

स्रोत: पाणिनी गाउँपालिका प्रोफाईल २०७५

परिच्छेद तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

यस परिच्छेदमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा नेपालको संविधान २०७२ अनुसार स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि भएका कानुनी व्यवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ। यस खण्डमा गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्राधिकार तर्फको राजस्व संकलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरू शिर्षकगत रुपमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था .

नेपालको संविधान, २०७२ ले स्थानीय तहलाई निम्नानुसार राजस्वअधिकार प्रदान गरेको छ :

- सम्पत्ति कर
- हाटबजार व्यवस्थापन
- सवारी साधन कर
- मनोरञ्जन कर
- घर बहाल कर
- विज्ञापन कर
- व्यवसाय कर
- घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर
- प्राकृतिक स्रोतको आय
- सेवा शुल्क दस्तुर (नक्सापास दस्तुर समेत)
- व्यक्तिगत घटना दर्ता
- दण्ड जरिवाना

संघीय कानुन (**स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४**) अनुसार स्थानीय तहलाई निम्नानुसार राजस्व अधिकार प्रदान गरेको छ।

तलिका ९: स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ अनुसारको राजश्व अधिकार

राजस्व शिर्षक	कानूनी प्रावधान
कर	• आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र जग्गामा सम्पत्ति कर (घर र घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर र बाँकीमा भूमिकर/मालपोत)। (घरजग्गा कर सार्वजनिक उपयोगको घर जग्गामा, मुनाफा रहित संस्थामा, धार्मिक प्रयोजन, सरकारको, दुतावास एवं कुटनैतिक नियोगहरू स्वामित्वको घर र जग्गामा सम्पत्ति कर लाग्दैन।) • भूमि कर (मालपोत), सम्पत्ति कर नलगाएको अवस्थामा मात्र • घर जग्गा बहाल कर • व्यवसाय कर: पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा • सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा) • जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर : आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे बापत (दफा ६१)

शुल्क	● बहाल बिटौरी शुल्क : आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत (दफा ५९) ● पार्किङ्ग शुल्क : आफ्नो क्षेत्रभित्र सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत (दफा ६०)
सेवा शुल्क	● आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, जिपफ्लायर, बञ्जी जम्प, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा वा व्यवसायमा ● आफुले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा सेवामा : ● खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि ● अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवामा ● सिफारिस सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्कमा (दफा ६२)
दस्तुर	● एफ.एम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग ● ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन र उपयोग ● नक्सा पास दस्तुर (नक्शा पास नगरी निर्माण भएकालाई तेब्बर दस्तुर) ● पंजिकरण व्यवस्थापन दस्तुर ● वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर- दफा १२ (२ ङ) अनुसारको सिफारिश तथा प्रमाणित बापत ● जग्गा नाप जाँच तथा कित्ता काट दस्तुर
वस्तु तथा सेवा विक्री	● ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर (दफा ६२.क) ● सामुदायिक वन उपभोक्ता समितीले वन पैदावार बिक्री, (दफा ६२.ख)
संघ तथा प्रदेश कानुनको आधारमा स्थानिय तहमा प्राप्त हुने	● प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी ● खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी ● सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी ● पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी ● प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी ● खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी ● सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी ● पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट रोयल्टी ● खानेपानी महसुल

	● स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क ● स्थानीय स्तरमा जडिवुटी तथा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, संकलन, प्रशोधन र वजार व्यवस्थापन ● जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति ● स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नविकरण ● इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नविकरण ● स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता
स्थानीय तहमा संकलन भई बाँडफाँड हुने	● बिज्ञापन करः स्थानीय तहले दर निर्धारण र संकलन गर्ने ● मनोरञ्जन करः स्थानीय तहले संकलन गर्ने (दर र संकलन विधि प्रदेशले निर्धारण गर्ने) ● घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कः स्थानीय तहले संकलन गर्ने (दर निर्धारण प्रदेशले गर्ने) ● उद्यान, पार्क, चिडियाखाना, ऐतिहासिक तथा पुरातात्वीक सम्पदा, संग्रालय सम्पदा प्रवेश शुल्कको दर निर्धारण र संकलन स्थानीय तहले गर्ने ● ढुङ्गा, गिट्टी, स्लेट, वालुवा, चुनढुङ्गा, अभ्रख, दहत्तर वहत्तरमा प्राकृतिक स्रोतको करको दर र प्रकृया प्रदेशले निर्धारण गर्ने र स्थानीय तहले संकलन गर्ने ।
प्रदेश तहबाट संकलन भई बाँडफाँड हुने	● सवारी साधन (माथि उल्लेखित बाहेक) करको दर निर्धारण तथा संकलन प्रदेशले गर्ने र प्रदेश स्तरीय कोषमा जम्मा गर्ने ● पदयात्रा तथा पर्यटन शुल्कको दर निर्धारण र संकलन प्रदेश गर्ने र प्रदेश स्तरीय कोषमा जम्मा गर्ने ● (पवर्तारोहण, राष्ट्रिय निकुन्ज, वन्यजन्तु आरंक्षण तथा संरक्षण क्षेत्रको प्रवेश शुल्क निर्धारण र संकलन नेपाल सरकारले गरे बमोजिम हुने)

३.२ स्थानीय तहका आयको अन्य श्रोतहरु

स्थानीय तहका अन्य आयको श्रोतको रुपमा केन्द्र र प्रदेश सरकारबाट चार प्रकारका अनुदान प्राप्त गर्ने गर्दछन् । गाउँपालिका नगरपालिकाले विकासको गती बढाउने लक्ष लिएमा ऋण लिन सक्छन् । त्यसवारेको सारंश बुँदागत रुपमा यो खण्डमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

वित्तीय समानीकरण अनुदान

- नेपाल सरकारले स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने ।(नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा ४)
- प्रदेशले प्रदेशभित्रका स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम वित्त आयोगको सिफारिसमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने ।(नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा ५)

➢ यस प्रकारको अनुदानलाई स्थानीय सरकारले आवश्यक देखेको विकासे काममा खर्च गर्न सक्ने स्वीकृति दिईएको हुन्छ । यो अनुदान कर्मचारी तलव र अन्य प्रशासनिक खर्चमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

सशर्त अनुदान

➢ नेपाल सरकारले स्थानीय तह वा नेपाल सरकारको कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ग) बमोजिम आयोगले तोकेको आधार बमोजिम स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने ।

➢ सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा नेपाल सरकारले योजना कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक शर्त तोक्ने र सम्बन्धित स्थानीय तहले त्यस्तो शर्तको पालना गर्नु पर्ने ।

➢ प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम आयोगले तोकेको आधार बमोजिम सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने । सशर्त अनुदान भित्र शिक्षा क्षेत्रका शिक्षक तथा कर्मचारी, स्वास्थ्य क्षेत्रका कर्मचारीहरु, अन्य स्थानीय कर्मचारीको तलव भत्ता आदिको खर्च पर्दछ ।

समपूरक अनुदान

➢ नेपाल सरकारले स्थानीय तहलाई पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्ने ।

➢ समपूरक अनुदान प्रदान गर्दा देहायका कुराहरुलाई आधार बनाइनेछ :-

➢ योजनाको संभाव्यता, योजनाको लागत,

➢ योजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफल वा लाभ,

➢ योजना कार्यान्वयन गर्न सक्ने वित्तीय तथा भौतिक क्षमता वा जनशक्ति,

➢ योजनाको आवश्यकता र प्राथमिकता ।

➢ प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्नेछ ।

विशेष अनुदान

➢ नेपाल सरकारले देहायको कुनै उद्देश्य राखी स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने कुनै खास योजनाको लागि विशेष अनुदान प्रदान गर्न सक्नेछ ।

➢ शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको विकास र आपूर्ति

➢ अन्तर प्रदेश वा अन्तर स्थानीय तहको सन्तुलित विकास

➢ आर्थिक, सामाजिक वा कुनै प्रकारले विभेदमा परेको वर्ग वा समुदायको उत्थान वा विकास ।

➢ प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम विशेष अनुदान प्रदान गन

बैदेशिक सहायता र ऋण सम्बन्धी व्यबस्था

➢ **वैदेशिक सहायता** : स्थानीय तहले नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति बिना कुनै पनि किसिमको वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा वैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा कुनै योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नसक्ने छैन ।

- **आन्तरिक ऋण :** स्थानीय तहले आयोगले सिफारिश गरेको सीमाभित्र रही २५ वर्षभन्दा कम अवधिको लागि आन्तरिक ऋण लिन सक्ने तर आन्तरिक ऋण लिनु अघि नेपाल सरकारको सहमति लिनु पर्नेछ ।
- आन्तरिक ऋण लिन नेपाल सरकारको सहमति माग गर्दा आन्तरिक ऋण लिन खोजिएको योजना, योजनाबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि, ऋण भुक्तानी योजना, ऋण दिने संस्थाको विवरण सहितको प्रस्ताव पेश गर्नु पर्ने ।

नेपाल सरकारले स्थानीय तहलाई ऋण दिन सक्ने

- नेपाल सरकारले स्थानीय तहलाई ऋण दिन सक्ने ।
- स्थानीय तहले ऋण रकमको उपयोग, भुक्तानीको तरिका तथा समय सीमा समेत उल्लेख गरी ऋणको लागि अर्थ मन्त्रालय समक्ष अनुरोध गर्न सक्ने ।
- अनुरोध मनासिब देखिएमा नेपाल सरकारले ऋण प्रदान गर्ने स्वीकृति दिन सक्ने ।
- नेपाल सरकारबाट ऋण प्रदान गर्ने स्वीकृति प्राप्त भएमा अर्थ मन्त्रालयले सम्बन्धित स्थानीय तहसँग सम्झौता गर्ने ।
- यस्तो ऋण स्थानीय तहले सम्झौतामा उल्लिखित अवधिभित्र चुक्ता नगरेमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने अनुदानबाट असुली गर्न सक्ने ।

३.३ प्रभावकारी राजस्व परिचालनका प्रमुख पक्षहरू

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले गाउँपालिकालाई उपलब्ध गराएको वित्तीय अधिकार अनुकुल राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि करको दरमा हेरफेर गर तत्काल थप तथा योजनाबद्ध प्रयास थाल्नुपर्ने देखिन्छ । पाणिनीगाउँपालिकाले राजस्व परिचालनकालागि तत्काल सम्बोधन गर्नुपर्ने संस्थागत सवालहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

३.३.१ कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था

नेपालको संविधान तथा संघिय कानुनले प्रदान गरेका राजस्व अधिकार सम्बन्धी प्रावधानहरूको व्यवस्थित कार्यान्वयन र राजस्व परिचालनका लागि करको दायरा तथा दरमा परिमार्जन गरी आर्थिक ऐन, नियमावली, विभिन्न कार्यविधिहरू समयमै अद्यावधिक गरि गाउँसभाबाट पारित गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.३.२ उपयुक्त संगठन निर्माण

उपयूक्त मानव स्रोतको व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कम्प्युटरीकृत राजस्व अभिलेख तथा सूचना प्रणाली सहित राजस्व परिचालनका लागि सुदृढ तथा बेग्लै राजस्व शाखाको व्यवस्था भइसकेको छ । वडा कार्यालयलाई केही शिर्षकहरूमा राजश्व असुलीको जिम्मेवारी दिइएकोले वडाका कर्मचारीहरूलाई तालिम दिई दक्ष बनाउनुपर्ने देखिन्छ

३.३.३ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख तथा स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण

गाउँपालिकाले तयार पारेको करको दायरा र दर रेटले सबै क्षेत्रलाई समेट्न नसकेकोले गाउँपालिकाले संकलन गर्न सक्ने विभिन्न कर तथा गैह्र करका दायरा तथा दरहरूको विवरण आवधिक गर्नुपर्ने देखिन्छ। आगामी दिनहरूमा नयाँ स्रोतहरूको पहिचान तथा विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तार गर्दै राजस्व परिचालन चुस्त दुरुस्त पार्नु पर्दछ।

३.३.४ विभिन्न आयमूलक कार्यक्रम

आफ्नो आन्तरिक आय वृद्धिका लागि विभिन्न संघ संस्थाहरूसंग समन्वय गरी विभिन्न किसिमका सीपमुलक तथा आयमुलक कार्यक्रमहरू संचालन गरी पालिकाबासीहरूको कर तिर्न सक्ने हैसियत वृद्धि गर्नुपर्ने हुन्छ । यसकालागि विद्यमान सम्पत्तिको परिचालन गरी व्यवसायीक सेवामुलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन गर्न नीजि क्षेत्रसंग समन्वय गर्न आवश्यक देखिन्छ। घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिसंग समन्वय गरी उद्यमीहरूको सृजना गर्नुपर्ने देखिन्छ।

३.३.५ पारदर्शिता र जवाफदेहिता

प्रभावकारी राजस्व प्रशासनका लागि गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय, पारदर्शी र नागरिक प्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। जुन शिर्षकबाट आय आर्जन भएको हो सोही शिर्षकमा नै बढी खर्च गर्दा पालिकावासीहरूमा राम्रो सन्देश जान सक्दछ । सकंलित राजस्व तथा खर्चको सार्वजनिक गर्नु पारदर्शिता अभिवृद्धिका लागि राम्रो प्रयास हुन सक्दछ।

३.३.६ परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजस्व संकलन

परिवर्तित व्यवस्था अनुसार राजस्व संकलनको लागि कानूनी व्यवस्था गर्नु, त्यस बमोजिमको दररेट निर्धारण गर्नु, संकलनको लागि संस्थागत संयन्त्रको स्थापना गर्नु, बाँडफाँड हुने राजस्व शिर्षकहरूमा समन्वयात्मक तरिकाले राजस्व संकलन गर्नु, तत्काल गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण कार्यको रुपमा रहेको छ।

३.३.७ राजस्व प्रशासन तथा नीति सम्बन्धी सवालहरू

उपरोक्त व्यवस्थालाई मध्यनजर गर्दा गाउँपालिकाको राजस्व परिचालन सम्बन्धमा निम्न मुद्दाहरू रहेको देखिन्छ :

- राजस्व प्रशासन सम्बन्धी आवश्यक ऐन, नियम तथा कार्यविधिहरू तयार नहुनु।
- राजस्व प्रशासनका लागि आवश्यक कर्मचारी कमी हुनु।
- राजस्व सम्बन्धी अभिलेख समेटिएको वस्तुगत विवरण नहुनु।
- नयाँ स्रोतहरूको पहिचान र विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तारमा विशेष पहल नगर्नु।

३.४ पाणिनी गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

पाणिनी गाउँपालिकाले विगतका आर्थिक वर्षहरूमा गरेको आय तथा स्रोत परिचालनको अवस्था, आन्तरिक तथा वाह्य स्रोतबाट संकलित आय, आयको संरचना तथा आयको औसत वृद्धिदर आदिको समीक्षा तथा विश्लेषण यस भागमा गरिएको छ। नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्व अधिकारका शिर्षकहरूको परिचालन कसरी गरिएको छ जान्नु उपयुक्त हुन्छ। गाउँपालिकाले उपरोक्त राजस्व शिर्षकहरू मध्ये असुली गरिरहेको, संकलनका लागि निर्णय मात्र गरेको र सम्भावना भएको भनी छलफलबाट यथार्थ अवस्था प्राप्त गरिएको छ।

पाणिनी गाउँपालिकाको विगत ३ आ.व.को बजेटलाई विश्लेषण गर्दा आ.व. ०७६/७७ मा राजश्व संकलन उच्च रहेको पाइन्छ। यस तथ्याङ्कले गाउँपालिकाको आयमा वाह्य स्रोतको हिस्सा उल्लेख्य रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको आ.व. ०७६/७७ को यथार्थ र आ.व. ०७७/७८ को संशोधित अनुमान तथा चालु आ.व. ०७८/७९ को प्रस्तावित आय तथा संघिय सरकारबाट प्राप्त भएको वित्तिय समानीकरण तथा सर्शत अनुदान सम्बन्धी देहायमा उल्लेखित तालिकाले गाउँपालिकाको आय परिचालनको अवस्था देखाउँदछ।

तालिका १०: गाउँपालिकाको यथार्थ तथा प्रस्तावित आय विवरण (हजारमा)

आय शीर्षक	०७६/७७ को यथार्थ	०७७/७८ को संसोधित अनुमान	०७८/७९ को प्रस्तावित आय	२०७८ चैत्र सम्मको यथार्थ
आय	४५९९३१	६०८३९८	५७४१२६	३६९०७४
राजश्व	८३५६५	९७७२४	१०३९२६	६०५८२
आन्तरिक श्रोत	२२२५१	९५४८	१४०१७	७२८६
राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	६१४१४	८८१७६	८९९०८	५३२९६
अन्य आय	०	०	०	
अन्तर सहकारी वित्तिय हस्तान्तरण	**३७६३६५**	**५१०६७३**	**४७०२००**	**३०८४९२**
नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान	३४४९५५	४६३५६९	४३५५००	२८९९५३
१३३११ समानीकरण अनुदान	१०१४००	१०२९००	१०९८००	८२३५०
१३३१२ शर्शत अनुदान चालु	२४२८५५	३२४८७९	२९३२००	१९६७१३
१३३१३ शर्शत अनुदान पुँजिगत			१६५००	१०८९०
१३३१४ विषेश अनुदान चालु		२५०००		०
१३३१५ विषेश अनुदान पुँजिगत	७००	८८०००		०
१३३१६ समपुरक अनुदान चालु			१६०००	०

१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजिगत		२०००		०
१३३१८ अन्य अनुदान चालु	०	०	०	
प्रदेश सरकारबाट	३१४१०	४७१०४	३४७००	१८६३९
१३३११ समानीकरण अनुदान	४३३३	५२५४	५१५६	३८६७
१३३१२ शर्शत अनुदान चालु	११०५७	१४८५०	८५४४	४२७२
१३३१३ शर्शत अनुदान पुँजिगत	७७७१	६०००	४०००	
१३३१४ विषेश अनुदान चालु			२०००	३०००
१३३१६ समपुरक अनुदान चालु	८२४८	१५०००		०
१३३१७ समपुरक अनुदान चालु			१५०००	७५००
१३३१८ अन्य अनुदान चालु		६०००		

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका २०७८

३.५ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

यो कार्ययोजना तर्जुमाको क्रममा गाउँपालिकाको राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावनाको विश्लेषण गरिएको छ। गाउँपालिकामा रहेको कर र गैर करका क्षेत्रको पहिचान, सम्भावना, संकलन भएको नभएको दर निर्धारणको अवस्थाको वारेमा यो खण्डमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.५.१ स्थानीय कर राजस्व

भूमि कर (मालपोत), सम्पत्ति कर, सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा), घर जग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर, जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर जस्ता कर राजस्वको सम्भावनाका क्षेत्र तथा संकलन भएको नभएको तथा दर निर्धारणको अवस्था वारेको विश्लेषण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ११: कर राजस्व तर्फको सम्भावना विश्लेषण

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
१	भूमि कर (मालपोत)	भएको	भएको	भएको
२	सम्पत्ति कर	भएको	भएको	भएको
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	भएको	नभएको	भएको
४	घर जग्गा बहाल कर	भएको	भएको	भएको
५	व्यवसाय कर	भएको	भएको	भएको

६	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	भएको	नभएको	भएको
७	विज्ञापन कर	भएको	नभएको	भएको

स्रोत: पाणिनी गाउँपालिका २०७८

३.५.२ गैरकर राजस्व

बिभिन्न शुल्क, दस्तुर तथा सेवा प्रदान गरे वापतको दस्तुर तथा सेवा शुल्क जस्ता गैरकर राजस्वको सम्भावनाका क्षेत्र तथा संकलन भएको नभएको तथा दर निर्धारणको अवस्था वारेको विश्लेषण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १२: गैर कर राजस्व तर्फको सम्भावना विश्लेषण

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
१	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क	भएको	नभएको	भएको
२	नक्सापास दस्तुर	भएको	नभएको	भएको
३	ब्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	भएको	भएको	भएको
४	वहाल विटौरी शुल्क	भएको	नभएको	नभएको
५	पार्किङ्ग शुल्क	भएको	नभएको	नभएको
६	अस्पताल संचालन	भएको	नभएको	नभएको
७	फोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क	भएको	नभएको	नभएको
८	स्थानीय खानेपानी महसुल	भएको	नभएको	नभएको
९	स्थानीय विद्युत महसुल	भएको	भएको	भएको
१०	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिप फ्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा ब्यवसायमा सेवाशुल्क	भएको	नभएको	भएको
११	निर्माण, संचालन र ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्यायमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला,	भएको	नभएको	नभएको

	शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि)			
१२	मूल्यांकन सेवा शुल्क	भएको	भएको	भएको
१३	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म)	भएको	भएको	भएको
१४	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	भएको	नभएको	भएको
१५	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	भएको	भएको	भएको
१६	दण्ड जरिवाना	भएको	भएको	भएको

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका २०७८

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको सम्भावना विश्लेषण

गाउँपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम आन्तरिक स्रोत तर्फ संकलन गर्ने राजस्व मध्ये यस गाउँपालिकाले हाल उठाइरहेका विद्यमान तथा सम्भावित नयाँ आय क्षेत्रहरूको सम्भावनाको विश्लेषणात्मक अध्ययन यस शिर्षक अन्तर्गत गरिएको छ ।

३.३.१ भूमीकर तथा मालपोत कर

विगतका आ.व.मा यस गाउँपालिकाले घर र जग्गालाई एकमुष्ठ रुपमा मालपोत कर संकलन गरिरहेको छ । मालपोत तथा भुमीकर यस गाउँपालिकाको प्रमुख आन्तरिक स्रोतको रुपमा रहेकोमा आ.व. २०७५/०७६ देखि सम्पत्ति कर प्रणाली लागु भएकोले घर र घरले चर्चेको जग्गालाई मालपोत लिनेबाट अलग गरी संकलन गर्नुपर्ने हुन्छ । आर्थिक बर्ष २०७७/७८ मा मालपोत वापत रु. १० लाख आय गरेकोमा जमिनको अवस्था हेरी दर परिमार्जन गरी आय बृद्धि गर्न सकिन्छ । यो कार्ययोजना लागु भएपछि घर बाहेकको जग्गाको मात्र बक्यौता मालपोत रकम संकलन हुने यसमा पालिकाले गरेको प्रक्षेपणलाई परिमार्जन गरिएको छैन ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- मालपोत कार्यालयसँग समन्वय गरी गाउँपालिका भित्रका जग्गाधनी र जग्गाको तथ्यांक अभिलेखीकरण गर्ने ।
- साविकको दरमा मुख्य बजार क्षेत्र तथा सडक पहुँच पुगेको स्थानको जग्गा लगायत जग्गाको मूल्याङ्कनको मालपोतको दर निर्धारण गर्ने ।
- मालपोतको दर परिमार्जन गरी प्रगतिशील कर प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।
- बक्यौता मालपोत रकमलाई यथासिघ्र संकलन गरी सबैलाई दायरामा ल्याउने ।

३.३.२ सम्पत्ति कर

पाणिनी गाउँपालिकाको आ.व. २०७६/०७७ मा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षणमा कुल घरधुरी ६७९१ रहेको यस गाउँपालिकामा हाल ६८०० घरधुरी रहेको अनुमान गरि सोही बमोजिम एकिकृत सम्पत्ति करको प्रक्षेपण गरिएको छ । गाउँपालिकाले सम्पत्ति कर लागु गरेको छैन । अनुमानित करदाताको संख्या तथा सम्पत्तिकरको न्यूनतम औसत अनुमानित दरका आधारमा गणना गर्दा सम्पत्ति करको सम्भावना देहाय बमोजिम देखिन्छ :

तालिका १३: सम्पत्ति कर सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	सम्पत्तिको औसत मूल्यांकन	अनुमानीत करदाता संख्या	औसत करको दर रु	सम्भाव्य आम्दानी
१	पहिलो १० लाख रुपैया सम्म	६४६० (९५%)	२५०	१,६१५,०००
२	रु १० लाख भन्दा माथि	३४० (५%)	२५००	८५०,०००
जम्मा		६८००		२,४६५,०००

स्रोत: राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

गाउँपालिकामा हालसम्म सम्पत्ति कर लागु गरेको छैन । राजश्व सुधार कार्यायोजना लागु भए पश्चात सम्पत्ति करको कुल सम्भावना करिब २४ लाख ६५ हजार आम्दानी गर्न सकिने अवस्था देखिन्छ । जम्मा घरधुरीको ९५ प्रतिशत पहिलो १० लाख सम्म आम्दानी गर्ने संग रु २५० र त्यसपछिको घरधुरीबाट रु २५०० को दरले कर संकलन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा संविधान र संघीय कानूनको व्यवस्था अनुसार आर्थिक ऐनमा प्रगतिशिल करको सम्पत्ती कर व्यवस्थापनको कार्यविधिको व्यवस्था गर्ने ।

- गाउँपालिका भित्र भएका जग्गा तथा सम्पत्तिको मापदण्ड निर्धारण गरी मुल्यांकन गर्ने कार्य तथा सम्पत्तिको स्वघोषणाका कार्यलाई पाथमिकता दिने ।
- गाउँपालिकामा करदाता शिक्षा कार्यक्रमलाई प्रभावकारीताका साथ संचालन गर्ने ।
- सबै वडा कार्यलयमा राजस्व सम्बन्धी कर्मचारीको व्यवस्था गरि कम्प्यूटरकृत विलिङ प्रणलिको व्यवस्था गर्ने ।

३.३.३ बहाल करको दर :

स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्र भित्र परेको र यो कर सम्बन्धी सम्पुर्ण अधिकार स्थानीय तहमा नै रहेकोले गाउँपालिकाले बार्षिक बहाल रकमको आधारमा बहाल कर निर्धारण गरेमा उपयुक्त हुने देखिन्छ । (साविकमा आय कर अन्तर्गत आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा १० प्रतिशत तथा स्थानिय तहमा २ प्रतिशत गरि जम्मा १२ प्रतिशत बहाल करको व्यवस्था रहेको थियो ।) यहाँ प्रस्तुत गरिएको बहाल कर प्रगतिशिल रुपमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका १४: घरबहाल कर सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	घर वहाल दर (बार्षिक)	अनुमानित संख्या	दर रेट	अनुमानित आय
१	३००००	७२	०.०१	२१६००
२	५००००	१८	०.०१५	१३५००
३	८००००	१२	०.२	१९२०००
४	१२००००	८	०.०२५	२५२००
५	१८००००	६	०.३	३२४०००
६	२६००००	४	०.०३५	३२७६०
	जम्मा	**१२०**		**६०९०६०**

स्रोत: राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

आ.व २०७७/७८ मा वाहाल कर बापत कुनै आम्दानी नभएकोमा यो राजस्व सुधार कार्ययोजना लागु भए पश्चात ६ लाख ९ हजार अनुमानित आम्दानी गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। सार्वजनिक जमिन उपयोग गरेवापत बहाल विरौटी कर लिने सम्भावना रहेको छ जसको वारेमा यकिन तथ्याङ्क रहेको देखिएन ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- स्थलगत सर्भेक्षण गरी भाडामा रहेका संरचना र भाडामा लाग्न सक्ने संरचनाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी लगत तयार गर्ने ।

- घर जग्गा बहाल कर निर्धारण गर्ने र उठाउने सम्बन्धी कार्यविधि कानूनको निर्माण गरी लागु गर्ने ।
- घर वहाल कर असुली कार्यलाई कडाईका साथ लागु गरि त्यस्तो कर नतिर्ने व्यक्तिहरुलाई पालिकाबाट उपलब्ध गराईने सेवा सुविधाबाट बंचित गर्ने ।
- घर बहाल करका सम्बन्धमा करदातालाई जानकारी दिने र असुली गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

३.३.४ वित्तिय र पुँजिगत कारोवारमा लाग्ने कर (व्यवसाय कर)

यस गाउँपालिकाले विभिन्न व्यवसायहरूको वर्गिकरणका आधारमा करका दरहरू निर्धारण गर्नुका साथै कर असुली गरिरहेको छ। गाउँपालिकामा व्यवसाय सम्बन्धी यथार्थ तथ्याङ्क प्राप्त हुन नसकेपनि आर्थिक बर्ष २०७६/७७ देखि हालसम्म पाणिनी गाउँपालिकामा अनुसार ८६ वटा व्यवसाय तथा सहकारी दर्ता गरिएको छ। सो को यथार्थ तथ्याङ्क निकाल्नु पर्ने र करको दायरामा ल्याउनुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा ८ वटा वडा रहेकोमा एक वाडामा ५० वटा व्यवसाय रहेका हुन सक्छन् भन्ने आधारमा कुल ४०० व्यवसाय रहेको अनुमान गरी देहाय बमोजिमको व्यवसाय करको कुल सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका १५: व्यवसाय कर सम्भावनाको गणना

क.सं.	व्यवसायको विवरण	अनुमानित संख्या	दर रेट	अनुमानित आय
१	२० लाख सम्म (७० प्रतिसत)	२८०	१०००	२८००००
२	२० देखि ५० लाख (२० प्रतिसत)	८०	२,०००	१६००००
३	५० देखि ७० लाख सम्म (५ प्रतिसत)	२०	३,०००	६००००
४	७० देखि १ करोड सम्म (३ प्रतिसत)	१२	५,०००	६००००
५	१ करोड देखि माथी (२ प्रतिसत)	८	८,०००	६४०००
	जम्मा	४००		६२४०००

स्रोतः राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

आ.व २०७७/७८ मा व्यावसाय दर्ता तथा नविकरण दस्तुर अन्तर्गत रु.४०००००।- रुपैया आम्दानी भएकोमा यो राजश्व सुधार कार्यायोजना लागु भए पश्चात सो दरमा वृद्धि भई रु.६२४०००।- अनुमानीत आम्दानी गर्ने देखिन्छ ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- व्यवसाय कर सम्बन्धी आवश्यक सूचनासहितको व्यवसायहरूको यथार्थ विवरण संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने ।
- व्यवसाय कर दरमा समय सापेक्ष समिक्षा र बिश्लेषणको आधारमा समायोजन र छुट तथा जरिवानाको व्यवस्था लागु गर्ने ।
- व्यावसायलाई लगानीको आधारमा र उत्पादन क्षमताका आधारमा साना, ठुला मझौला व्यवसायको रुपमा वर्गिकरण गरि सोही अनुरुप करको दर निर्धारण गर्ने ।
- नवप्रवर्तन स्थानिय रोजगारी पवर्धन गर्ने उद्योगहरुलाई आवस्यक प्रोत्साहानका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- व्यवसाय करमा छुट तथा जरीवानाको व्यवस्था लागु गर्ने ।
- नेपाल सरकारले व्यवस्था गरे बमोजिम प्यान तथा भ्याट अनिवार्य गरि प्रत्येक व्यवसायी लाई व्यावसायीक संकेत नम्बर प्रदान गर्ने ।

३.३.५ अन्य कर

क) व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर

संविधानको अनुसुचीको प्रावधान र नेपालको हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा ब्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग जस्ता व्यवसायिक संघ संस्थाहरूको दर्ता, नविकरण गरि सो को दस्तुर संकलन गर्न सक्ने छ ।

ख) दर्ता तथा नविकरण दस्तुरको दर :

- स्थानीय तहहरूको गठन संगै गाउँपालिकालाई यो अधिकार प्राप्त भएको हो । उल्लेखित संघ संस्थाहरू एकपटक गाउँपालिकामा दर्ता भईसकेपछि अन्यत्र पुनः दर्ता हुनु पर्दैन ।
- गाउँपालिकामा भएको कार्यशाला गोष्टीको अध्ययनका क्रममा प्राप्त छलफल तथा सुझावका आधारमा औसत दर यहाँ प्रस्ताव गरिएको छ । व्यवसाय तथा संघसंस्थाहरू दर्ता भई सकेपछि वार्षिक रुपमा नविकरण गर्नुका साथै वार्षिक कर पनि तिर्नुपर्ने हुन्छ ।

प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा विश्लेषण गर्दा यस किसिमको करको संभावना देहाय बमोजिमको रहेको छ :

तालिका १६: व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्भवानाको गणना

क्र.सं.	विवरण	प्रस्तावित दर		अनुमानीत संख्या	सम्भाव्य दर्ता आय (रु.)
		दर्ता	नविकरण		
१	ठुला लगानिका ब्यवसायहरु	५,०००		५	२५,०००
१	मध्यम लगानीका ब्यवसायहरू	२,०००		२०	४०,०००
२	साना लगानीका ब्यवसायहरू	१,०००		४०	४०,०००
जम्मा				६५	१०५,०००

स्रोत: राजस्व सुधार योजना २०७८

गाउँपालिकाले पालिकाभित्रमा दर्ता भई संचालनमा रहेका व्यवसाहरुको एकिन तथ्यांक संकलन गरि यथार्थ विवरण संकलन गर्नु पर्ने देखिन्छ भने कार्य प्रकृति र लगानिका आधारमा पालिकाभित्रमा रहेका र नया दर्ता हुने व्यवसायलाई वर्गिकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। हालसम्म व्यवसाय दर्ता र नविकरण बापत एकमुस्ठ रुपमा राजश्व संकलन गर्ने गरिएकोमा यसलाई छुट्छुट्टै रुपमा संकलन गरेमा व्यवसाय रजिष्टेशन बापत राजश्व सुधार कार्यायोजना लागु भए पश्चात १ लाख ५ हजार आन्तरीक राजश्व संकलन गर्न सकिने देखिन्छ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- व्यवसाय कर दरमा समय सापेक्ष समिक्षा र बिश्लेषणको आधारमा समायोजन र छुट तथा जरिवानाको व्यवस्था लागु गर्ने।
- व्यवसाय कर संकलनका सम्बन्धीमा उद्योग वाणिज्य संघसँग समन्वय गरी नीति तथा कार्यविधि निर्धारण गर्ने।
- कर तिर्ने व्यवसायीको "व्यवसायी संकेत नम्बर" कायम गर्ने।
- एकै प्रकृतिको व्यवसायलाई लगानी तथा कारोबारको आधारमा ठूला,मझौला र साना (क, ख,ग,घ) वर्गमा वर्गीकरण गरी व्यवसाय रजिष्टेशन करको दर निर्धारण र परिमार्जन गर्ने।
- व्यवसाय दर्ता र नविकरण लाई सरलिकृत गरी छुट्टै रुपमा राजश्व संकलन गर्ने।

३.३.६ अन्य सेवा शुल्क

गाउँपालिकाले गाउँपालिकावासी तथा सेवाग्राहीहरूलाई विभिन्न सेवा प्रदान गरेबापत तोकिएको दरमा सेवा शुल्क संकलन गर्ने सक्ने प्रावधान अनुरुप गाउँसभाले विभिन्न सेवाहरूको शुल्कको दर निर्धारण गरि सेवा शुल्कहरू संकलन गरिरहेको छ। यस अन्तर्गत अगामी आ.व.मा प्राप्त हुने रकम विगत आ.व.को औसत बृद्धि, गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा घरधुरीका आधारमा अनुमान गरिएको छ।

३.३.७ दस्तुरहरू

यस अन्तर्गत गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने संघसंस्था सिफारिस, इजाजत सिफारिस, नाता प्रमाणित, ठेगाना प्रमाणित, घरजग्गा नामसारी, घरजग्गाको चारकिल्ला सिफारिस, वैदेशिक कामकाजको लागि सिफारिस लगायतका विभिन्न सिफारिसहरू गरेवापत लिईने दस्तुर पर्दछ, जुन गाउँपालिकाको प्रमुख आन्तरिक आय मध्येको एक हो । गाउँपालिकाले सिफारिश दस्तुरको दररेट गाउँसभाबाट निर्धारण गर्नुका साथै विभिन्न शिर्षकहरूमा रकम समेत संकलन गरिरहेको छ ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा दस्तुरहरूको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दर परमार्जन गर्ने ।
- सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै रेकर्ड राख्ने ।
- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडाबाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षकसहितको विवरण तयार गर्ने ।
- गाउँपालिकाबाट गरिने सिफारिसलाई “एक पटक दिने र वारम्बार दिने” गरी दुई भागमा वर्गिकरण गरी त्यसै अनुरुप दर कायम गर्दा उपयुक्त देखिन्छ ।

क) नक्शा पास दस्तुर

पाणिनी गाउँ पालिकामा रहेका ६८०० घरधुरीको अभिलेखिकरण हुन बाकि रहेको र तिमध्ये ९५ प्रतिशत घरहरु कच्ची रहेको भन्ने अनुमानित तथ्यांकका आधारमा नक्सा पास दस्तुरको प्रक्षेपण गरिएको छ । आगामी आ.व.मा हुन सक्ने नयाँ घरहरूको नक्सा पास र पुराना घरहरूको दर्ता (अभिलेखिकरण) को अनुमानीत संख्या र गाउँसभाले पास गरेको औसत दस्तुरको आधारमा गणना गर्दा देहाय बमोजिम नक्सा पास दस्तुर संकलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १७: नक्सा पास दस्तुरको सम्भावनाको गणना

क्र.सं.	विवरण	संख्या	औसत दर	सम्भाव्य आय
१	**घर नक्सा पास**			
	पक्की घर	२५	१५,०००	३७५,०००
	अन्य घर	३०	१,५००	४५,०००
	घर नक्सा पास जम्मा	**५५**		**४,२०,०००**
२	अभिलेखिकरण			
	पक्की घर	३००	१,५००	४५०,०००
	कच्ची घर	६५००	५००	३,२५०,०००
अभिलेखिकरण जम्मा		**६८००**		**३,७००,०००**
जम्मा				४,१२०,०००

स्रोत: राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

यस गाउँपालिकामा रहेका घरहरुको नस्सापास र अभिलेखिकरण व्यवस्थित रुपमा नभएको देखिन्छ। गाउँपालिकाले आ.व २०७८/०७९ मा सो वापत कुनै आम्दानीको प्रक्षेपाण गरिएको छैन भने यस राजश्व सुधार कार्यायाजना लागु भए पश्चात घर नक्सा पास र अभिलेखिकरण वापत रु ४१ लाख २० हजार आन्तरिक राजश्व संकलन बृद्दि हुने देखिन्छ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूः

घर अभिलेखीकरण तथा नक्सापास प्रक्रियाले भवन निर्माण प्रक्रियालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी वनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ।

- घर अभिलेखीकरणका लागि मालपोत संकलन कार्यसँग आवद्ध गरी वार्षिक रुपमा अभियान सञ्चालन गरि पालिका भित्रमा रहेका भवनको यथार्थ विवरण संकलन गर्ने।
- भवान निर्माण आचारसंहिता लागु गरी मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार नक्सापास प्रावधान लागु गर्ने।
- घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर निर्धारण गरि समयानुकुल परिमार्जन गर्दै जाने।
- भुकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण कार्यलाई प्रोत्साहान गरी सो सिम्बन्धी जनचेतनाका कार्य संचालन गर्ने।

३.३.८ अन्य विविध आय

गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका फारमहरू बिक्रीबाट प्राप्त आयलाई बिक्री अन्तर्गत राखेको छ भने अन्य विविध आयमा पालिकाद्धारा प्रदान गर्ने संघसंस्था सिफारिस, इजाजत सिफारिस, नाता प्रमाणित, ठेगाना प्रमाणित, घरजग्गा नामसारी, घरजग्गाको चारकिल्ला सिफारिस, वैदेशिक कामकाजको लागि सिफारिस दण्ड जरिवाना, पेश्की फिर्ता, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र दस्तुर लगायत अन्य विविध आयहरू रहेका छन् जुन गाउँपालिकाको आन्तरीक आय मध्येको एक मुख्य आय हो। गाउँपालिकाले सिफारिश दस्तुरको दररेट गाउँसभाबाट निर्धारण गर्नुका साथै विभिन्न शिर्षकहरुमा रकम समेत संकलन गरिरहेको छ।

सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूः

- विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा दस्तुरहरूको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दर परमार्जन गर्ने।
- पालिका क्षेत्रमा भएका सम्भाव्य क्षेत्रको पहिचान गरी आयको दायरा बढाउने।
- कर संकलनको क्षेत्रमा कार्य गर्ने कर्मचारीलाई आवश्यक पर्ने औजारको उचित प्रवन्ध गर्ने।
- समयसमयमा पुर्नताजगी तालिमको व्यवस्था गर्ने।
- सरोकारवालाहरूको पहिचान गरी दायरा बढाउनको लागि उनिहरूसँग समन्वय गर्ने।

परिच्छेद चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

यस गाउँपालिकाले राजस्व परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा छुट्टै नीति तथा कार्यक्रम तयार गरेको छ । राजस्व परिचालनका लागि यस गाउँपालिकाले हालसम्म निम्न बमोजिमका कार्यहरू अगाडि बढाएको छ :

१. नेपालको संविधान र स्थानीय तह सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम गाउँपालिकामा दर्ता हुने भनी तोकिएका उद्योग व्यवसायलाई गाउँपालिकामा दर्ता गर्ने व्यवस्था मिलाई त्यसको अभिलेखीकरण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडि बढाइएको छ ।
२. तोकिए बमोजिमको कर नियमित र सहज एवं प्रभावकारी रुपमा बुझाउने करदातालाई प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
३. गाउँक्षेत्र भित्र रहेका सार्वजनिक जग्गाको एकिन लागत तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
४. गाउँपालिकाको आर्थिक क्षमता बढाउनकालागि गाउँक्षेत्रमा लागु गर्न सकिने खालका करका दायराहरूको पहिचान गरी करका दर भन्दा दायरा बढाउने नीति लिइएको छ ।
५. गाउँपालिकाको लेखा प्रणालीलाई चुस्त, दुरुस्त, मितव्ययी तथा पारदर्शी बनाउनका लागि शुत्र सफ्टवेयरबाट लेखा प्रणाली सञ्चालन गरिएको छ ।

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता

४.२.१ राजस्व परामर्श समिति

राजस्व प्रणाली र राजस्व प्रशासनको अवस्थाले सरकारको समग्र अवस्था र प्रभावकारितामा अग्रणी स्थान राख्दछ । राजस्वलाई बजेटको मेरुदण्डको रुपमा लिने गरिन्छ । पाणिनी गाउँपालिकाको आर्थिक विकास र संवृद्धिको लागि राजस्व प्रणालीमा गर्नुपर्ने सामयिक सुधारका सम्बन्धमा स्थानीय सरकारलाई सुझाव दिने संयन्त्रको रुपमा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति रहेको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ६५ वमोजिम गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा गठित यस समितिमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सदस्य, कार्यपालिकाले तोकेको दुई जना सदस्य, निजि क्षेत्रको तर्फ बाट उद्योग वाणिज्य सम्वन्धी मान्यता प्राप्त संस्थाको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि सदस्य, घरेलु तथा साना उद्योग सम्बन्धी मान्यता प्राप्त संस्थाको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि सदस्य गरी

अधिकतम सात जना सम्म सदस्य रहने व्यवस्था छ । पाणिनी गाउँपालिकामा रहेको राजस्व परामर्श समितिको विवरण देहाय बमोजिमको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका १८: पाणिनी गाउँपालिकाका राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरू

क.सं.	नाम	पद	समिति (जिम्मेवारी)
१	श्री लक्ष्मी गौतम	उपाध्यक्ष	संयोजक
२	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत		सदस्य
३	श्री गुणाखर अधिकारी	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४	श्री तारा पौडेल	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	श्री थानेश्वर घिमिरे	उ.वा.संघ प्रतिनिधि	सदस्य
६	श्री यमलाल गैरे	घरेलु प्रतिनिधि	सदस्य
७	आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख		सचिब

स्रोत: पाणिनी गाउँपालिका २०७८

राजस्व परामर्श समितिले विभिन्न छलफल तथा बैठकहरू सम्पन्न गरि राजस्वका दरहरू तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरू गाँउसभा समक्ष पेस गरेको थियो । गाउँपालिकाको संवैधानिक तथा कानूनी आधार र सीमा भित्र रहेर गाउँपालिकाले चालु वर्षको लागि आर्थिक ऐन पारित गरेको छ । राजस्व परामर्श समितिको बैठक बसी आन्तरिक आयको दर प्रस्ताव गरि गाउँसभाले सो दर स्वीकृत गरेको छ । आयका शिर्षकगत दायरा तथा उक्त दायराका दरहरू राखी गाउँसभाबाट आर्थिक ऐन पारित गरिएको हो । गाउँपालिकाको आ.व. २०७८/७९ को नीति तथा कार्यक्रममा वित्तिय सुशासन शर्षिक अन्तर्गत राजस्व सम्बन्धमा लिइएका नीति देहायअनुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिकाको आम्दानी र खर्चको विवरण सहितको आर्थिक विवरण प्रत्येक महिना विद्युतिय माध्यमबाट सार्वजनिक गरिनेछ ।
- आन्तरीक नियन्त्रण प्रणाली बनाई लागु गरिनेछ ।
- सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई मितव्ययी बनाउन अनावश्यक खर्च कटौती गर्दै लगिनेछ ।
- राजस्व संकलनलाई बस्तुगत गरी राजस्व संकलन कार्ययोजना निर्माण गर्ने तथा करदातालाई सचेतनामूलक अभिमूखीकरण कार्यक्रमको संचालन गर्दै कर संकलन सम्बन्धी घुम्ती सिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
- राजस्व सम्भावनाको अध्ययनको कार्यलाई अगाडी बढाइनेछ ।
- करका दर बढाउने भन्दा दायरालाई बढाउने नीति लिइनेछ ।
- वित्तीय सुशासनको लागि सार्वजनिक लेखा समितिलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- समयमा कर नतिर्ने व्यक्ति/संस्थाहरूलाई थप जरिवाना सहित असुल उपर गरिनेछ अन्यथा गाउँपालिकाबाट प्रदान हुने सेवाबाट बञ्चित गर्दै लैजाने नीति लिइनेछ ।

४.२.२ पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन

यस गाउँपालिकामा राजस्व प्रशासनको लागि बेग्लै राजस्व शाखा स्थापना गरिएको छ। गाउँपालिकाले राजस्व असुली कार्यमा कम्प्युटरीकृत प्रणाली (कम्प्युटर, प्रिन्टर, विलिङ सफ्टवेयर सहितका) प्रयोग गरिएको छ। यस शाखामा फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधा उपलब्ध गराइएको छ। राजश्व सम्बन्धी डाटा अनलाइनबाट प्रविष्ट गर्ने गरिएको छ। राजश्व असुलीकोलागि SUTRA सफ्टवेयरको प्रयोग गरिएको छ। निवेदन दस्तुर, सिफारिस, पञ्जीकरण दस्तुर, मालपोत भूमि कर लगायतका शिर्षकमा असुल हुने राजस्व वडा कार्यालयबाटै संकलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ। दर्ता अनुमति नवीकरण दस्तुर, नक्सापास गाउँपालिका कार्यालयबाटै हुने गरेको छ।

४.२.३ राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

गाउँपालिकाको धेरैजसो आम्दानी यसका वडाहरूबाट संकलन गर्ने गरिएको छ। गाउँपालिकामा राजश्व शाखा गठन गरी एक अधिकृतलाई राजस्व शाखा प्रमुखको जिम्मेवारी दिइएको छ। कार्यालयबाट राजस्व संकलनको लागि कम्प्युटर अपरेटरलाई जिम्मेवारी दिइएको छ।

४.३ पाणिनी गाउँपालिकाको वर्तमान आन्तरिक आय परिचालन

गाउँपालिकाको विगत बर्षको आय परिचालनको अवस्था गत २०७६/७७ को यथार्थ संकलन, गत आ.व.को संसोधित अनुमान र चालु आ.व.को प्रस्तावित र हालसम्मको वास्तविक आयको अवस्था देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका १९: पाणिनी गाउँपालिकाकाको वर्तमान आन्तरिक आय परिचालन **(हजारमा)**

आय शीर्षक	०७६/७७ को यथार्थ	०७७/७८ को संसोधित	०७८/७९ को प्रस्तावित आय	२०७८ चैत्र सम्मको यथार्थ
कुल आन्तरिक राजश्व	८३५६५	९७७२४	१०३९२६	५४९८३
आन्तरिक श्रोत	२२२५१	९५४८	१४०१७	९३७
११३१४ भुमिकर मालपोत	२४९	१०००	१०००	१६६
११३२१ घरवहाल कर	२३४	६००	६००	३७०
११६९१ अन्य कर			१०००	२८७०
१४१५९ अन्य संस्थागत रोयल्टी		१२००	१०००	५०६
१४२२४ परिक्षा शुल्क			५५०	६९
१४२२९ अन्य प्रशासनिक सेवा सुल्क		४००	६६७	२०३
१४२४३ सिफारिस दस्तुर	६२१	१२००	१२००	६८८
१४२४४ व्यक्तिगत घटना दस्तुर	२३३		१०००	३८०
१४२४५ नाता प्रमाणित दस्तुर		४००	६००	१९
१४२५३ व्यवसाय रजिष्टेशन कर	३२	३००	५००	१३६
१४२६५ अन्य क्षेत्रको आय		३०००	४०००	२६५

राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	६१४१४	८८१७६	८९९०८	५३२९६
११३१५ घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर	२२३	१०००		
११४११ बाँडफाँडभई प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	५६२०२	८१५४६	४१०६०	३८५१७
११४२१ बाँडफाँडभई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क			४१०६०	११३१७
११४५६ बाँडफाँबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	४८८७	५१३०	७७८७	३४६१
१४१५३ बाँडफाँडभई प्राप्त वन रोयल्टी		५००		५०६
१४१५७ बाँडफाँडभई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको विक्रिबाट प्राप्त हुने आय				
अन्य आय	३९००	१४४८	१९००	
१४५२९ अन्य राजश्व	२८०१	१४४८	१९००	१६१४

स्रोतः पाणिनी गाउँपालिका २०७८

पाणिनी गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत तर्फ आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को यथार्थ संकलन रू. २२२५१ हजार गत आ.व.को संसोधित अनुमान रू. ९५४८ हजार र चालु आ.व.को प्रस्तावित आय रू. १४०१७ हजार रहेको देखिन्छ। राजस्व बाँडफाँडबाट आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को यथार्थ संकलन रू. ६१४१४ हजार गत आ.व.को संसोधित अनुमान रू. ८८१७६ हजार र चालु आ.व.को प्रस्तावित आय रू. ८९९०८ हजार रहेको देखिन्छ। आन्तरिक श्रोत र राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम गरी आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को यथार्थ संकलन रू. ८३५६५ हजार गत आ.व.को संसोधित अनुमान रू. ९७९२४ हजार र चालु आ.व.को प्रस्तावित आय रू. १०३९२६ हजार आन्तरिक आय रहेको छ।

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

गाउँपालिकाले राजस्व प्रशासनसंग सम्बन्धित देहाय बमोजिमको कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ :

- गाउँपालिकाको संगठन संरचनामा राजस्व शाखा गठन भइसकेको छ। कम्प्युटर अपरेटर मार्फत राजश्व सम्बन्धी कार्य सञ्चालन भएको छ। प्रयाप्त ठाउँ सहितको कोठाको व्यवस्थापन गरी आवश्यक दक्ष कर्मचारी र भौतिक सुविधा सहित कार्यकक्षको व्यवस्था गरि सुदृढ गर्ने।
- गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक क्षेहरूमा आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरी पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा विकास गरी करको दायरामा ल्याउनु पर्ने।
- गाउँपालिका अन्तर्गतका ऐलानी पर्ती जग्गाहरूको पहिचान गरी गाउँपालिकाको अधिनमा रहने प्रवन्ध मिलाइ ती जग्गाहरूलाई विभिन्न ढङ्गले उपयोग गरी आयआर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।

- गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका पर्यटकीय सम्भावना भएका क्षेत्रलाई पहिचान गरी पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा विकास गर्नका लागि पर्यटन बोर्डसंग समन्वय गरी पर्यटकीय गुरुयोजना तयार पार्ने र यस कार्यलाई करको दायरामा ल्याउने ।
- उद्योग वाणिज्य संघ र व्यवसायीहरूसंग सहकार्य गरी व्यवसाय दर्ता गर्ने र व्यवसाय कर असुल गर्ने तथा अन्य सरोकारवालसंग छलफल एवं सहकार्य गरी कर सम्बन्धी आवश्यक कार्यविधि निर्माण गरी लागु गर्नु पर्ने ।
- सबै वडाहरूमा करदाता शिक्षा कार्यक्रम संचालन गरी कर चुहावटलाई नियन्त्रण र न्यूनीकरण गर्नुपर्ने । करदाता र कर प्रशासन पारदर्शी तथा एक अर्काप्रति जवाफदेही बनाउने ढंगले दुवै पक्षलाई अभिमुखिकरण गर्ने ।
- करको सम्भावना भएका शिर्षकमा करको दर निर्धारण नभएको र भविष्यमा असुल हुन सक्ने क्षेत्रमा दर निर्धारण भएको देखिएकोले करको दायरा तथा दरमा समय सापेक्ष हेरफेर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- राजस्व तथा कर दस्तुर असुल गर्नका लागि वडाहरूमा घुम्ती सेवा चौमासिक/वार्षिक रुपमा संचालन गर्नुपर्ने ।
- गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण गर्दा अत्मनिर्भर पालिका निर्माणको नीति लिई केन्द्र र प्रदेशमा भर नपरी आवश्यक श्रोत परिचालनको सम्भावनाको पहिचान गरी कार्यान्वयनको नीति लिनुपर्ने ।

परिच्छेद पाँच : राजस्व सुधार कार्ययोजना

५.१ पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा सूचना विश्लेषण तथा सरकारवालाहरूको सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजश्व सम्बन्धी अधिकार, करको दायरा, दररेट संम्बन्धी सरोकारवालाहरू सँगको छलफलमा राजश्व सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी निश्चित समयावधीमा गरिने जिम्मेवारी सहितको सुधारका क्रियाकलापहरू देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका २०: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
कर राजश्व			
भूमि कर **(मालपोत)**	• जग्गाको किसिममा औचित्यलाई ख्याल गरी मौजुदा मुल्यांकनलाई पुन मुल्यांकन गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	राजश्व परामर्श समिति
सम्पत्ती कर	• वडा कार्यालयबाट समेत कर लिनका लागि नेटवर्किङ्गमा आधारित सफ्टवेयर तयार गरी कर्मचारीलाई तालिम दिने । • बाटोले छोइएकोमा ग्रामिण सडक, मोटरेबल र हाइवेको वर्गीकरण गरी ठाउँ अनुसार दर निर्धारण गर्ने • सम्पत्ति कर लागू भएका उत्कृष्ट स्थानिय तहहरूमा अवलोकन भ्रमण गर्ने ।	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, गाउँसभा
सवारी कर **(टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)**	• इरिक्सा सञ्चालनका लागि उद्योग वाणिज्य संघसंग समन्वय गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति
घर जग्गा बहाल कर	• घर जग्गा बहाल करलाई गा.पा., बाटोको सुविधा र प्रकृति हेरी कर लगाउने • घर तथा जग्गा वहालमा लगाउने घरधनीहरूको विवरण संकलन गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति
व्यवसाय कर	• गाउँपालिका भित्र रहेका ब्यवसायीहरूको तथ्याङ्क लिने र व्यवसायकरका दरहरूलाई विस्तृत अध्ययन गरी करका दररेट निर्धारण गर्ने ।	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	राजश्व परामर्श समिति

	● व्यवसायीहरूलाई कर सम्वन्धी १ दिने सचेतना अभिमुखीकरण आयोजना गर्ने ● दर्ता नभएका व्यवसायीलाई गाउँपालिकामा दर्ताको लागि सार्वजनिक सञ्चार माध्यम मार्फत सूचना जारी गर्ने ● निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा छिटो तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने		
जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	● जडीबुटमिा लुप्त रुपमा रहेकाहरूलाई पहिचान गरी निकासी योग्य बनाउनकोलागि प्रयत्न गर्न कवाडी संकलन केन्द्र तोकी करको दायरामा ल्याउने ● कवाडी टोल विकास संस्था मार्फत जम्मा गराई व्यवस्थापन गर्ने ● काँचो छाला संकलन केन्द्र स्थापना गरी आय आर्जन गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	गाउँपालिका र टोल विकास संस्था
गैर कर राजश्वका शिर्षक			
नक्सापास दस्तुर	● नक्सा पास सर्व सुलभ ढंगबाट हुनुपर्ने ● नक्सापास गरी भूकम्प प्रतिरोधी घर मात्र निर्माणको लागि प्रोत्साहन गर्ने र निश्चित दर निर्धारण गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	गाउँपालिका
व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	● व्यक्तिगत घटना दर्ताका प्रमाण पत्र लिनको लागि तथा सच्याउनको लागि सच्याउदा लिई आएकोमा घटाउने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति
पार्किङ्ग शुल्क	● पालिका क्षेत्रमा सवारी पार्किङ्ग आवश्यक पर्ने ठाँउको पहिचान गरी पार्किङ्गको सुविधा उपलब्ध गराउने ● राजमार्ग र प्रमुख व्यापारिक क्षेत्रमा व्यापार प्रभावित हुने गरी पार्किङ्ग गर्ने गरेको पाईएमा जरीवाना गराउने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	● कुहिने र नकुहिने फोहोरको व्यवस्थापनको लागि सचेतना फैलाउने ● फोहरमैला व्यवस्थापनको निश्चित क्षेध पहिचान गरी व्यवस्थापन गर्ने ● फोहरमैला विसर्जनका आधारमा शुल्क कायम गर्ने ● तिर्ने र नतिर्नेको लागत तयार पार्ने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	वातावरण समिति, राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति,

स्थानीय खानेपानी महसुल	● उपयोगको आधारमा मिटर सिस्टमबाट महशुल लागु गर्ने ● आफु खुशी प्रयोग भै रहेको पानीको स्रोतलाई एकिकरण गरी दायरामा ल्याउनुपर्ने	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	गाउँपालिका, उद्योग वाणिज्य संघ र समुदाय
निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, सडक, बसपार्क, पुल आदि	● बधशाला व्यवस्थित गर्नुपर्ने र उनीहरूबाट सरसफाई वापत अतिरिक्त शुल्क लिनुपर्ने ● बधशाला बजार भन्दा बाहिर हुनुपर्ने ● हाट बजार स्थापना गरी शुल्क उठाउने ● पशुबधको क्रममा निस्कने फोहोरको जथाभावी व्यवस्थापन गरेको पाईएमा जरीवाना गराउने	सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने सम्भव भएमा कार्यान्वयनमा ल्याउने	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति
मूल्यांकन सेवा शुल्क	● सम्पत्ति कर र अचल सम्पत्ति मूल्यांकन अभिलेखलाई एकत्रित गर्ने । ● मूल्यांकन शुल्क दर पुनरावलोकन गर्ने (वैदेशीक, वैंकिंङ तथा अन्य प्रयोजनको आधारमा वर्गिकरण) ।	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखा
दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि	● व्यवसाय तथा फर्महरू व्यवसाय गर्नका लागि भन्दा ऋण प्रयोजनमा मात्र दर्ता गरिने प्रचलन भएको हुँदा व्यवसायीमुखी हुन र निरन्तरता दिन प्रति दिन प्रोत्साहन गर्नुका साथै फर्म अनुगमन गरी प्रोत्साहन गर्ने ● व्यवसाय दर्ता प्रकृयालाई प्रभावकारी बनाउने । दर्ता नगरी व्यवसाय गर्ने प्रचलनलाई निरुत्साहित गर्ने ।	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	गाउँपालिका प्रशासन र उ.वा. संघ
ढुगा, गिट्टी, वालुवा, माटो, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	● ढुङ्गा, गिटी, वालुवा उत्खननको सम्भावना भएको क्षेत्रको पहिचान गरी गाउँपालिकाको आफ्नै व्यवस्थापनमा र प्रत्यक्ष निगरानीमा कर्मचारी खटाएर शुल्क अशुली गर्नुपर्ने ● गीट्टी बालुवाको निश्चित मात्रा (घन मिटर)को ट्रीपको मापदण्ड कायम गर्नुपर्ने	सम्भाव्यता अध्ययन गरी सम्भाव्यताका आधारमा कार्यान्वयनमा ल्याउने	गाउँपालिका
वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	● विपन्न अशक्त, अपाङ्गहरूलाई दस्तुरमा छुटको व्यवस्था गर्ने ● कुनैपनि सिफारिस दस्तुर बुझाएकोमा काम नभएर फिर्ता हुनुपर्दा वा संशोधन	२०७९ श्रावण १ देखि	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति

	गर्दा सो आ.व. सम्म उक्त दस्तुरबाट हुनुपर्ने ● अग्रेजी सिफारिस वडा कार्यालयबाटै प्रिन्ट गर्नुपर्ने ● जन्म मृत्यु विवाह दर्ता भैसकेका कागजात अग्रेजीमा प्रिन्ट गर्दा थप रकम नलिने	(कतिपय सुविध कार्यान्वयनमा रहेको)	
राजस्व प्रसाशन			
नितिगत व्यवस्था	● राजस्व सुधार कार्ययोजना लगायत राजस्व ऐनको समयानुकुल परिमार्जन तथा अन्य आवश्यक कार्यविधि तयार गरि गाउँसभाबाट पास गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्तभित्र	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत गाउँसभा
	● कर दातालाई करदाता शिक्षा उपलब्ध गराउने	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
	● कम्प्युटर विलिङ्गको व्यवस्था र वैकल्पिक उर्जाको व्यवस्था गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ देखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
	● श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रयोग गर्ने	निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
	● बैंक मार्फत कर तिर्ने व्यवस्था गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७९/८० भित्र	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
सांगाठनिक ब्यवस्था	● सोधपुछ कक्षको व्यवस्था गर्ने ● आवश्यकता अनुसार काउन्टरको व्यवस्था गर्ने ● कर्मचारीहरू संख्यामा थप गरी तालिम तथा प्रविधीको सीप विकास गर्ने । ● राजस्व प्रशाासन शाखा तथा वडा कार्यालयका लागि आवश्यक भौतिक सुविधाहरू (कार्य स्थल, फर्निचर, कम्प्युटर, सफ्फट्वेयर आदी) मा बृद्धि गर्ने	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
राजस्व संकलन तथा अभिलेख	● राजस्व संकलनको लागि अभिलेख तथार पार्ने	आर्थिक बर्ष २०७८/७९ भित्र	गाउँकार्यपालिका
सूचना तथा पारदर्शिता	● सञ्चार माध्यमबाट कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्वन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने ।	मासिक रुपमा	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, वडा सचिवहरू

	● गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक बडापत्र राख्ने ।		
अनुगमन	● अनुगमन गरि छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने ।	प्रत्येक तीन महिनामा	कार्यपालिका
पारदर्शिता	● प्रत्येक चार चार महिनामा आय ब्यायको सार्वजनिककरण गर्ने ।	प्रत्येक चार महिनामा	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
समिक्षा तथा प्रोत्साहन	● त्रैमासिक रुपमा आय ब्यायको सार्वजनिककरण गर्ने र कार्यपालिका बैठकमा समिक्षा गर्ने । ● प्रत्येक छ महिनामा कर्मचारी सहित समिक्षा गर्ने । ● बार्षिक रुपमा करदाताहरू सम्मिलित अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने । ● करदातालाई सम्मान गर्ने (बढि कर तिर्नेलाई पुरस्कृत गर्ने) ● राम्रो काम गर्ने जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्यांकन गरि प्रोत्साहन दिने ।	निरन्तर, वार्षिक रुपमा (गाउँसभा गर्ने दिनमा)	गाउँसभा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत कार्यपालिका

स्रोतः राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

यस कार्ययोजनालाई पाणिनी गाउँपालिकाले स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने आधारमा गाउँपालिकाको आगामी आर्थिक वर्षहरूका लागि गरिएको राजस्व प्रक्षेपणको विवरण पनि यसै कार्ययोजनामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद छ : आगामी तीन बर्षको आय प्रक्षेपण

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई गाउँपालिकाले संकलन गर्ने आगामी तीन आर्थिक वर्षहरू (आ.व. २०७९/०८० देखि २०८१/०८२ सम्म) को आयको सम्भाव्यता लाई प्रक्षेपण गरिएको छ। यो आय अनुमान गर्दा राजस्व सुधार कार्ययोजनामा योजना गरिएका कृयाकलापहरूको आधारमा तयार गरिएको हो । गाउँपालिकाले यस प्रक्षेपणलाई भविष्यमा वार्षिक बजेट अनुमानको क्रममा मार्गदर्शनको रूपमा लिन सक्दछ। राजस्व सुधार कार्ययोजनाको आधारमा रहेर आय प्रक्षेपण देहाय अनुसारका मान्यताहरूका आधारमा तयार पारिएको हो :

सामान्य मान्यताहरू :

- गाउँपालिकामा नयाँ क्षेत्र गाभिए संगै आय संकलनको आधार (करको दायरा) स्वत: विस्तार भएको हुने ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए पश्चात्त गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनमा सुधार आउने
- राजस्व प्रशासनमा सुधार आउनुले राजस्व संकलन प्रभावकारी हुने ।

तालिका २१: आगामी तीन आ.व. को राजस्व प्रक्षेपणका आधार र तीन बर्षमा हुने कुल आय (हजारमा)

आय शीर्षक	०७८/७९ को प्रस्तावित आय	आय प्रक्षेपणका आधारहरू	तीन बर्षमा हुने आय
आय	**५८०,९४७**	राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा आएपछि पाणिनी गाँउपालिकाको आन्तरिक आयमा परिवर्तन हुने अपेक्षा रहेको छ । यो परिवर्तन आधार बर्ष चालु आर्थिक बर्षलाई मानी हरेक पछिल्लो बर्ष १० प्रतिशतका दरले आन्तरिक राजस्वमा	**१,९२९,२७४**
राजश्व	**११०,७४७**		**३७२,८५३**
आन्तरिक श्रोत	**१८,९४०**		**६८,९६१**
११३१३ सम्पत्ति कर	२४६५		८९७५
११३१४ भुमिकर मालपोत	१०००		३६४१
११३२१ घरवहाल कर	६०९		२२१७
११६१३ व्यवसाय कर	६२४		२२७२
११६९१ अन्य कर	१०००		३६४१
१३४११ अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	१०००		३६४१
१४२२४ परिक्षा शुल्क	५५०		२००३
१४२२९ अन्य प्रशासनिक सेवा सुल्क	६६७		२४२९
१४२४२ नक्सापास दस्तुर	४१२०		१५००१
१४२४३ सिफारिस दस्तुर	१२००		४३६९
१४२४४ व्यक्तिगत घटना दस्तुर	१०००		३६४१

१४२४५ नाता प्रमाणित दस्तुर	६००	बढोत्तरी हुने आँकलन गरी प्रक्षेपण गरिएको छ ।	२१८५
१४२५३ व्यवसाय रजिष्टेशन दस्तुर	१०५		३८२
१४२६५ अन्य क्षेत्रको आय	४०००		१४५६४
राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	९१८०७	हालसम्म पाणिनी गा.पा. सम्पत्ति कर लिईएको छैन । कार्ययोजना कार्यान्वयनमा आएपछि सम्पत्ति कर लिइनेछ भन्ने आधारमा अनुमान गरिएको छ ।	३०३८९३
११३१५ घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर			०
११४११ बाँडफाँडभई प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	४१०६०		०
११४२१ बाँडफाँडभई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क	४१०६०		०
११४५६ बाँडफाँबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	७७८७		०
१४१५३ बाँडफाँडभई प्राप्त वन रोयल्टी		नक्सापास र हरेक घरको अभिलेखिकरण गरिनेछ भन्ने आधारमा यो प्रक्षेपण गरिको छ ।	०
१४१५७ बाँडफाँडभई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको विक्रिबाट प्राप्त हुने आय			०
अन्य आय	१९००		०
अन्तर सहकारी वित्तिय हस्तान्तरण	४७०,२००		**१५५६४२१**
नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान	४३५,५००		**१४४१५५९**
१३३११ समानीकरण अनुदान	१०९८००	राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा आएपछि पाणिनी गाँउपालिकाको आन्तरिक आयमा परिवर्तन हुने अपेक्षा रहेको छ । यो परिवर्तन आधार बर्ष चालु आर्थिक बर्षलाई मानी हरेक पछिल्लो बर्ष ५ प्रतिशतका दरले आन्तरिक राजस्वमा बढोत्तरी हुने आँकलन गरी प्रक्षेपण गरिएको छ ।	३६३४५२
१३३१२ शर्शत अनुदान चालु	२९३२००		९७०५२९
१३३१३ शर्शत अनुदान पुँजिगत	१६५००		५४६१७
१३३१४ विषेश अनुदान चालु			०
१३३१६ समपुरक अनुदान चालु			०
१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजिगत	१६०००		५२९६२
१३३१८ अन्य अनुदान चालु			०
प्रदेश सरकारबाट	३४,७००		**११४८६१**
१३३११ समानीकरण अनुदान	५१५६		१७०६७
१३३१२ शर्शत अनुदान चालु	८५४४		२८२८२
१३३१३ शर्शत अनुदान पुँजिगत			०
१३३१४ विषेश अनुदान चालु	४०००		१३२४१
१३३१५ विषेश अनुदान पुँजिगत	२०००		६६२०
१३३१६ समपुरक अनुदान चालु			०
१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजिगत	१५०००		४९६५२

स्रोत: राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

६.२ स्थानीय तहको आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजस्व प्रक्षेपण

आगामी तीन बर्षको पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपणको लागि कार्ययोजनाको कार्यान्वयन भए पश्चात चालु आ.ब. मा राजस्वको स्वरूपमा हुने परिवर्तनलाई आधार लिइएको छ र प्राप्त नतिजाको आधारमा प्रक्षेपण गरिएको छ भने त्यसपछिका आन्तरिक आयमा १० प्रतिशतका दरले र केन्द्र तथा

प्रदेश सरकारबाट वित्तिय हस्तान्तरणको रुपमा प्राप्त हुने रकम र राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकममा हरेक बर्ष ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने भन्ने आधारमा राजस्व बढ्दै जाने अनुमान सहित प्रक्षेपण गरिएको छ । चालु आ.ब.को बजेटमा पाणिनी गाँउपालिकामा रहेको बैङ्क मौज्दातलाई भने पालिकाले हरेक आर्थिक बर्षमा बिनियोजन गर्ने बजेट खर्च गरेको हुन्छ भन्ने आधारमा त्यसको रकम तथा बृद्धिदर यो प्रक्षेपणमा उल्लेख गरिएको छैन ।

तालिका २२: आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि आय प्रक्षेपण **(हजारमा)**

आय शीर्षक	०७८/७९ को प्रस्तावित आय	प्रक्षेपित आय		
		२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
आय	**५८०,९४७**	**६१०,९४१**	**६४२,५३०**	**६७५,८०२**
राजश्व	**११०,७४७**	**११७२३१**	**१२४१३५**	**१३१४८७**
आन्तरिक श्रोत	**१८,९४०**	**२०८३४**	**२२९१७**	**२५२०९**
११३१३ सम्पत्ति कर	२४६५	२७१२	२९८३	३२८१
११३१४ भुमिकर मालपोत	१०००	११००	१२१०	१३३१
११३२१ घरवहाल कर	६०९	६७०	७३७	८११
११६१३ व्यवसाय कर	६२४	६८६	७५५	८३१
११६९१ अन्य कर	१०००	११००	१२१०	१३३१
१३४११ अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	१०००	११००	१२१०	१३३१
१४२२४ परिक्षा शुल्क	५५०	६०५	६६६	७३२
१४२२९ अन्य प्रशासनिक सेवा सुल्क	६६७	७३४	८०७	८८८
१४२४२ नक्सापास दस्तुर	४१२०	४५३२	४९८५	५४८४
१४२४३ सिफारिस दस्तुर	१२००	१३२०	१४५२	१५९७
१४२४४ व्यक्तिगत घटना दस्तुर	१०००	११००	१२१०	१३३१
१४२४५ नाता प्रमाणित दस्तुर	६००	६६०	७२६	७९९
१४२५३ व्यवसाय रजिष्टेशन दस्तुर	१०५	११६	१२७	१४०
१४२६५ अन्य क्षेत्रको आय	४०००	४४००	४८४०	५३२४
राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	**९१८०७**	**९६३९७**	**१०१२१७**	**१०६२७८**
११३१५ घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर				
११४११ बाँडफाँडभई प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	४१०६०			
११४२१ बाँडफाँडभई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क	४१०६०			
११४५६ बाँडफाँबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	७७८७			

१४१५३ बाँडफाँडभई प्राप्त वन रोयल्टी				
१४१५७ बाँडफाँडभई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको विक्रिबाट प्राप्त हुने आय				
अन्य आय	१९००			
अन्तर सहकारी वित्तिय हस्तान्तरण	४७०,२००	४९३७१०	५१८३९६	५४४३१५
नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान	४३५,५००	४५७२७५	४८०१३९	५०४१४६
१३३११ समानीकरण अनुदान	१०९८००	११५२९०	१२१०५५	१२७१०७
१३३१२ शर्शत अनुदान चालु	२९३२००	३०७८६०	३२३२५३	३३९४१६
१३३१३ शर्शत अनुदान पुँजिगत	१६५००	१७३२५	१८१९१	१९१०१
१३३१४ विषेश अनुदान चालु		०	०	०
१३३१६ समपुरक अनुदान चालु		०	०	०
१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजिगत	१६०००	१६८००	१७६४०	१८५२२
१३३१८ अन्य अनुदान चालु		०	०	०
प्रदेश सरकारबाट	३४,७००	३६४३५	३८२५७	४०१७०
१३३११ समानीकरण अनुदान	५१५६	५४१४	५६८४	५९६९
१३३१२ शर्शत अनुदान चालु	८५४४	८९७१	९४२०	९८९१
१३३१३ शर्शत अनुदान पुँजिगत		०	०	०
१३३१४ विषेश अनुदान चालु	४०००	४२००	४४१०	४६३१
१३३१५ विषेश अनुदान पुँजिगत	२०००	२१००	२२०५	२३१५
१३३१६ समपुरक अनुदान चालु		०	०	०
१३३१७ समपुरक अनुदान पुँजिगत	१५०००	१५७५०	१६५३८	१७३६४

स्रोत: राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८

परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा र सुझावहरू

यो कार्ययोजना प्रतिवेदनमा बदलिंदो परिवेश अनुसार राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा गर्नुपर्ने कृयाकलापहरूको पहिचान र योजनाका साथमा अगामी आर्थिक तीन वर्षहरूमा संकलन हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात पाणिनी गाउँपालिकाको राजस्वमा हुनसक्ने परिवर्तनको अनुमान गरी यो प्रक्षेपण गरिएको छ । यो प्रक्षेपण तयार गर्दा स्थानीय तहको चालु आर्थिक बर्ष २०७८/७९ मा अनुमान गरिएका आय शिर्षकहरूलाई माध आधार लिइएको छ । स्थानीय राजस्वका नयाँ क्षेत्र पहिचान नभएको तथा संघिय सरकार र स्थानीय सरकार वीच र प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार बीच राजस्व बाँडफाँड हुने नयाँ स्रोतहरूको आधार तयार नभएकोले त्यसलाई समावेश गरिएको छैन । त्यसैले भविष्यमा गाउँपालिकाले राजस्व आयमा उल्लेख गरिए भन्दा बढी आय प्राप्त हुने अवस्था रहेको छ । त्यस बाहेक नयाँ क्षेत्र पहिचान गाउँपालिकाले गरेमा पनि त्यो आय थप हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका २४: गाउँपालिकाको सम्भावित आय संरचना (हजारमा)

शिर्षकहरु	आ.ब. २०७९/८०	आ.ब. २०८०/८१	आ.ब. २०८०/८२
पाणिनी गाउँपालिकाको कुल राजश्व	११७,२३१	१२४,१३५	१३१,४८७
आन्तरिक श्रोत	२०,८३४	२२,९१७	२५,२०९
राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	९६,३९७	१०१,२१७	१०६,२७८
अन्तर सहकारी वित्तिय हस्तान्तरण	४९३,७१०	५१८,३९६	५४४,३१५
नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान	४५७,२७५	४८०,१३९	५०४,१४६
प्रदेश सरकारबाट	३६,४३५	३८,२५७	४०,१७०
पाणिनी गाउँपालिकाको कुल आय	६१०,९४१	६४२,५३०	६७५,८०२

स्रोतः राजस्व सुधार योजना २०७८

गाउँपालिकालाई राजस्व संकलन अधिकार उल्लेख्य रुपमा प्रदान गरिएता पनि पाणिनी गाउँपालिकाको दायरा अधिक देखिदैन । गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका सम्भाव्य सबै कर, शुल्क तथा दस्तुर संकलन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । सिमित साधन र श्रोतका कारण राजस्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले तत्काल राजस्व बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्ने केहि महत्वपुर्ण र प्रभावकारी श्रोतहरूको संकलन तर्फ ध्यान दिनु उपयुक्त देखिन्छ । साथै राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख

भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ । गाउँपालिकाले राजश्वको प्रभावकारी संकलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा तत्काल जोड दिनुपर्ने राजस्वका शीर्षकहरू निम्नानुसार छन :

- सम्पत्ति कर
- व्यवसाय कर
- बहाल कर
- नक्सापास दस्तुर
- व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर
- वन पैदावार
- मनोरञ्जन कर
- विज्ञापन कर

उपरोक्त करको प्रभावकारी संकलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू निम्नानुसार छन् :

- आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहितको राजस्व शाखा गठन गर्ने ।
- सम्पत्ति कर वैज्ञानिक ढङ्गले लागु गर्ने ।
- तथ्याङ्क संकलन र अद्यावधिक गर्ने ।

त्यसैगरी गाउँपालिकाले राजस्व बृद्धि एवं करको प्रभावकारी संकलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू गर्न सिफारिस गरिन्छ :

- राजस्व परिचालनको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहित वर्तमान राजस्व शाखालाई थप सुदृढिकरण गर्ने ।
- राजस्व सक्बन्धी सम्पूर्ण तथ्यांक संकलन र अद्यावधिकरण गर्ने र स्वचालीत वनाउने ।
- घरवहाल करको प्रगतिशील दर निर्धारण गर्ने साथै बहाल विटौरी करका क्षेत्रहरुको ठेक्का निर्धारण गर्ने ।
- करदाताहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने तथा करदाताहरूलाई नियमित रुपमा पत्र वा विद्युतिय सूचना पठाउने ।
- लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी पेश्की नियन्त्रण, वैज्ञानिक लेखा प्रणालीको ब्यवस्थापन र स्थीर सम्पत्तिहरूको संरक्षण र परिचालन गर्ने ।
- राजस्व प्रणालीलाई अनुमानयोग्य बनाउन आवश्यक प्रकृया अगाडी बढाउने ।

थप सुझावहरु

- पालिकामा दर्ता गरेर मात्र व्यवसाय संचालन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।
- गाउँपालिकाको आय बृद्धिको लागि गाउँक्षेत्रभित्र रहेका सार्वजनिक जग्गा तथा मठमन्दिरसँग रहेको सार्वजनिक जग्गाहरुलाई व्यवस्थित गरी व्यावसायिक रुपमा प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको उपयुक्त स्थानमा सटर निर्माण गरी भाडामा दिन सकिने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका निजी विद्यालयको तथ्यांक अद्यावधिक गर्ने ।
- Billing System को विकास (जस्तैः SMS / Mobile System) गर्ने ।
- राजस्वलाई गाउँपालिकाको सेवा प्रणालीमा आवद्ध गर्ने र करदाता तथा सेवाग्राही सचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- पालिकाको राजस्व प्रशासन सम्बन्धी कार्य क्रमशः वडा तहमा विकेन्द्रिकरण गर्दै लैजाने ।
- निजी क्षेत्र र विभिन्न दातृ निकायहरुबाट सञ्चालन गरिने कार्यक्रम र लगानीलाई गाउँपालिकाको वहुवर्षिय तथा वार्षिक कार्यक्रमसँग आवद्ध गरी स्रोत परिचालन गर्ने ।
- पाणिनी गाउँपालिकाले संचालन गर्दै आएका सम्भाव्य आयोजनाहरुको निर्माण, मर्मत तथा संचालनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउंदै लैजाने ।
- प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्दै गाउँपालिकाको कर प्रणाली र खर्च प्रणालीलाई क्रमशः कम्प्यूटर सफ्टवयर प्रणालीमा लैजाने ।

राजस्व अभिबृद्धिका लागि वडागत रुपमा सुझावहरु

- व्यवसायीक तरकारी, फलफुल, पशुपंक्षि तथा दुध संकलन केन्द्रको स्थापना गर्न सकिने,
- पर्यटकिय सम्भावना भएको क्षेत्रको पहिचान गरी पिकनिक स्थल तथा पार्क निर्माण गर्ने,
- वडा वासिलाई करको वारेमा जानकारी दिने र नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवानाको नीति कार्यान्वयन गर्ने,
- आवास क्षेत्र तथा व्यापारिक क्षेत्रको श्रेणि विभाजन गरि घर बहाल कर उठाउन सकिने,

- व्यवसायीहरुलाई करको दायरामा ल्याई कर तिर्न लगाउने नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवाना लगाउने,
- कर तथा राजस्व सम्बन्धि जनचेतना जगाउने कार्यक्रम गर्ने,
- निजी विद्यालयलाई कर उठाउने कार्यको कार्यान्वयन गर्ने,
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्दा अनिवार्य रुपमा व्यवसाय दर्ता गराएर मात्र गर्ने प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउने र व्यवसाय दर्ता भए नभएको अनुगमन गर्ने,
- कर दरमा समयसापेक्ष परिमार्जन गर्दै दयरा फराकिला पार्ने,
- बढि तथा समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने,
- राजश्व शाखाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा सुचना प्रविधिको अधिकतम उपयग गर्ने
- करदाताको व्यवस्थित अभिलेख गर्ने र त्यसलाई स्वचालीत बनाई राजश्व चुहावट नियन्त्रण तथा आन्तरिक लेखापरिक्षणमा जोड दिने,
- राजश्व संकलनको नियमित प्रगति समिक्षा गर्ने तथा सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा तत्काल सुधारका कार्य गर्ने,
- राजश्व परार्मश समितिको भुमिकालाई प्रभावकारी बनाउदै लैजाने
- राजस्व मुल्याङकन तथा अनुगमन प्रभावकारी, नतिजामुखी र चुस्त बनाउने ।

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्यांकन

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको तीन बर्षको अवधिमा यसको कार्यान्वयन प्रभावकारीता हासिल गर्नको लागि विभिन्न समयमा विभिन्न पक्षको अनुगमन तथा मुल्यांकन भएमा यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनलाई थप सहयोग पुग्ने हुन्छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐनको व्यवस्था अनुसार राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी आय अनुमान गर्ने र स्रोत अनुमान तथा वजेट सिमा निर्धारण समितिलाई आगामी ३ आर्थिक बर्षको आय अनुमान गर्ने कार्यमा यो राजश्व सुधार कार्ययोजनाले सहयोग गर्दछ । राजश्व सुधारका नीति, कृयाकलापहरु तथा वजेट अनुमान पश्चात राजश्व सुधार कार्ययोजना अनुसारका कृयाकलापहरु संचालन भए नभएको तथा अनुमान अनुसार आय असुली भएको नभएको सम्वन्धमा नियमित रुपमा अनुगमन गर्ने, आगामी आर्थिक बर्षको आय प्रक्षेपणको लागि त्यस अवधि सम्मको कृयाकलाप तथा आय असुली अवस्थाको मूल्यांकन गर्ने तथा आर्थिक बर्ष सम्पन्न भएपछि सो आर्थिक बर्षकोलागि तय गरिएका कृयाकलापहरु तथा आय असुली अवस्थाको मूल्यांकन गर्न आवश्यक हुन्छ । यो राजश्व सुधार कार्य योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था सिफारिश गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमनः

गाउँपालिकाको तहबाट प्रत्यक्ष रूपमा कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा भएका प्रगतीको नियमित परिक्षण गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजश्व शाखा तथा अन्य सम्वन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरुलाई जिम्मेवार वनाउनु पर्दछ । स्थानीय तहले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक वसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरु गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजश्व परामर्श समितिवाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः

गाउँपालिकाको राजश्व परामर्श समितिले चौमासिक रुपमा राजश्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा आय संकलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी आगामी आर्थिक बर्षकोलागि आयको अनुमान गर्ने कार्य पूर्व भएका कार्यको मूल्यांकन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारको लागि कृयाकलाप सिफारिश

गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक बर्षको समाप्ती पश्चात राजश्व सुधार योजनाको समिक्षा गरिनु पर्दछ । समिक्षा पश्चात आवस्यक सुधारका उपाय समेत अवलम्वन गर्नुपर्ने भएमा आगामी आर्थिक बर्षमा सो उपाय अवलम्वन गर्दै लानु पर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकावाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः

कार्यपालिका स्थानीय सरकारको उच्चतम नीतिगत निर्णय गर्ने निकाय हो । स्थानीय तहको राजस्व परिचालनका सन्दर्भमा प्रस्तुत कार्ययोजनाको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने भएमा कार्यपालिकाको बैठकले राजश्व परामर्श समितिवाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरुलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यस प्रकारको छलफलको क्रममा राजश्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समिक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक भएमा निर्णय गरी कार्यान्वयनमा लैजानु पर्दछ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकनः

गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको कममा पालिका क्षेत्रभन्दा बाहिर रहेका विभिन्न पक्षहरूबाट हुने अनुगमन तथा मुल्यांकन यस अन्तर्गत पर्दछ । यसका लागि राजस्व सुधार योजना कार्यान्वयनको कममा सहजिकरण गर्ने चाहने संघिय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, जिल्ला समन्वय समिती, दातृ निकायहरु, तथा अन्य राजस्व क्षेत्रमा सरोकार राख्ने निकायहरूले कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमनको लागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन् । यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय तहको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ भने पालिकाको अनुगमनबाट नदेखिएका पक्षको पहिचान हुन गई कार्ययोजना कार्यान्वयन थप परिस्कृत हुन जान्छ । राजश्व प्रशासनसंग सम्वन्धित तथ्यांक वाहेक योजना कार्यान्वयन प्रकृयाको अनुगमन तथा करदाताहरुको अनुभुति संकलन पनि अनुगमनको मूख्य विधि हुनसक्नेछ ।

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ : तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सुची

पाणिनी गाउँपालिका, अर्घाखाँची

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुको लागि तथ्याङ्क संकलन सूची

नगर/गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था:

- संक्षिप्त परिचय :
    - नामांकरण
    - घरधुरी तथा जनसंख्या
    - क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
    - प्रशिद्ध स्थलहरू
- मुख्य पूर्वाधारको अवस्था
    - सडक, बाटो, पुल
    - बिजुली
    - खानेपानी तथा सिंचाई
    - सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरू
    - फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)
- आर्थिक अवस्था र भौगोलिक बनोट
    - उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
    - मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू
    - भौगोलिक अवस्थिति
    - प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा

नगर/गाउँपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन :

- हालको संगठन संरचना

निर्वाचित पदाधिकारीहरूको विवरण (संकलन गर्ने)

- कर्मचारीहरूको विवरण (संगठन संरचना सहित संकलन गर्ने)
- राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन
- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण
- कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता राजस्व
- फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू
- राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस
- राजस्व प्रशासनमा सफ्फट्वेयर र त्यसको प्रयोग
- कप्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग,

- भौतिक सुविधाहरू
    - कार्यालयका भवनहरू
    - सावरी साधन
    - फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

नगर/गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण:

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरू (२०७६/७७, ०७७/७८ र ०७८/७९) को यथार्थ आय विवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानीत/बजेट विवरण

- चालु आर्थिक वर्षका लागि नगर/गाउँसभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरू

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरू

- नगर/गाउँसभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरू
- राजस्व परिचालनकालागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरू

तथ्याङ्क संकलन फारम

१. नगर/गाउँपालिकाका आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)			
	एकीकृत सम्पीत्त कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
ख.	**अन्य राजश्व**			
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क			
	वहाल विटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			
	फोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा ब्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र ब्यवस्थापन गरेका स्थानीयपुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि			

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
	मूल्यांकन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म			
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

२: नगर/गाउँपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क्र.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.न.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)
१	स्वामित्वमा रहेको जग्गा				
२	भोगचलनमा रहेको जग्गा				

३: नगर/गाउँपालिकाको स्वमित्वमा रहेका भवन

क्र.सं.	स्थान	भवनको विवरण (कोठा समेत)	हालको उपभोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)

नोट : विवरण लेख्ने ठाउँ अपुग भएमा छुट्टै पानामा लेख्ने ।

४: करमा आधारित सूचनाहरू

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

नगर/गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ………………

आ.व. २०७७/७८मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ……………… संकलित रकम : ………………

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औसत बहाल दर
१	व्यापारीक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरू (नोटः व्यपारीक कम्पलेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजिविद्यालय तथा क्यापस आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरू			
३	आवासिय भवन/घरहरू			
३.१	कच्ची घरहरू -कच्ची जोडाई तथा छानाा)			

३.२	अर्ध कच्ची घरहरू (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएका)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)			
जम्मा				

ग. जग्गा सम्बन्धी विवरण

क.सं.	जग्गाको किसिम	स्थान	अनुमानीत जग्गाधनी	अनुमानित क्षेत्रफल	औसत मुल्यांकन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)
१	शहरी क्षेत्र				
२	आवासिय क्षेत्र				
३	कृषी क्षेत्र				
४	वन तथा अन्य क्षेत्र				
जम्मा					

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ....

आ.व. २०७७/७८ मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

क.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१	अटो रिक्सा तथा ई-रिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

नगर/गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ....

आ.व. २०७७/७८मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

क.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठुला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तिय संस्था (बैक, विकास बैक, सहकारी, विमा आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसायहरू				

छ. खानीजन्य वस्तु विक्री तथा निकासी

क.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरू	कुल उत्खनन योग्य परिणाम	विक्री मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		बालुवा			

		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		बालुवा			

नोट : विवरण लेख्ने ठाउँ अपुग भएमा छुट्टै पानामा लेख्ने ।

ज. जडिबुटी, कवाडी र जिव जन्तु (ब्यवसायिक उपयोग)

क.सं.	बस्तुहरू	इकाई	कुल संकलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क.	जडिबुटी जन्य बस्तुहरू			
ख.	कवाडी जन्य बस्तुहरू			
ग.	जिवजन्तु			

झ. वहाल विटौरी

क.सं.	सम्पत्तिहरू	स्थान	इकाई	परिमाण	दर
क.	भवन तथा कोठाहरू				
ख.	मेसिनहरू				
ग.	सार्वजनिक सम्पत्ति				
घ.	हाट बजार				

ञ. गाउँपालीकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका तथा सेवाग्राहीलाई उपलब्ध गराउने सेवा

क.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहर मैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनीक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकिय स्थल				
१६	पशु बधशाला				
१७	शवदाह गृह				

क.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१८	बसपार्क				
१९	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२०	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२१	दर्ता, अनुमाति, नविकरण दस्तुर				
२२	मूल्यांकन सेवा शुल्क				
२३	नक्सापास				
२४	अन्य				
जम्मा					

अनुसुची २: पाणिनी गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको नामावली

क्र.सं.	नाम थर	पद	सम्पर्क नंम्बर
१	श्री अच्युत गौतम	**गाउँपालिका अध्यक्ष**	९८५७०८६५००
२	श्री लक्ष्मी गौतम	**गाउँपालिका उपाध्यक्ष**	९८५७०८६५१०
३	श्री सालिकराम भट्टराई	वडा अध्यक्ष वडा नं. १	९८५७०८६५०१
४	श्री नेत्र प्रसाद भट्टराई	वडा अध्यक्ष वडा नं २	९८५७०८६५०२
५	श्री देवी बहादुर क्षेत्री	वडा अध्यक्ष वडा नं ३	९८५७०८६५०३
६	श्री स्थानेश्वर घिमिरे	वडा अध्यक्ष वडा नं ४	९८५७०८६५०४
७	श्री जिवलाल घिमिरे	वडा अध्यक्ष वडा नं ५	९८५७०८६५०५
८	श्री शुभ वहादुर सारु थापा	वडा अध्यक्ष वडा नं ६	९८५७०८६५०६
९	श्री गुनाखर अधिकारी	वडा अध्यक्ष वडा नं ७	९८५७०८६५०७
१०	श्री मिनराज आत्रेय	वडा अध्यक्ष वडा नं ८	९८५७०८६५०८
११	श्री टोपकली कब्दार	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	९८५७०८६५०९
१२	श्री तारा पौडेल	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	९८५७०८६५११
१३	श्री ईश्वरी के सी	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	९८५७०८६५१२
१४	श्री मान बहादुर वि क	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	९८५७०८६५१६
१५	श्री आम प्रकाश वि क	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	९८५७०८६५१७
१६	श्री लक्ष्मी वि क	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	९८५७०८६५१९
१७	श्री राम प्रसाद पोखेल	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. १	९८४९३२६६१२
१८	श्री मिन बहादुर रेश्मी	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. १	९८४९१४५८०८
१९	श्री गिता पोखेल	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. १	
२०	श्री लक्ष्मी रसाईली वि क	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. १	९८४७३३७९५२
२१	श्री लक्ष्मी सुनाखरी	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. २	९८६०३४८९५३
२२	श्री नगेन्द्र पहराई	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. २	९८६७४२०१३२
२३	श्री राम बहादुर क्षेत्री	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. २	९८४७२२५१९१
२४	श्री कुल बहादुर मगर	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ३	९८६६४१२३४३
२५	श्री ओम प्रकास भुसाल	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ३	९८४७१०८७५४
२६	श्री राधा पराजुली	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ३	९८४७३२१९३५
२७	श्री सीता वि क	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ३	९८४७१६८८७४
२८	श्री शालिकराम घिमिरे	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ४	९८५७०५५१४४
२९	श्री राधिका घिमिरे	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ४	९८५७०७१०८९
३०	श्री राम बहादुर थापा क्षेत्री	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ४	९८४७३५१२४५
३१	श्री हुमकला वि क	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ४	९८४७०९७६९५
३२	श्री पार्वता वि क सुनुवार	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ५	९८४७५१८०८३
३३	श्री धन बहादुर सिंजाली	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ५	९८०७४००५८६
३४	श्री खगश्वर पौडेल	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ६	९८४७५३३९८४
३५	श्री पुनाराम पौडेल	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ६	९८४७३३१६९१
३६	श्री तारा परियार	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ६	९८६७४०९२६८
३७	श्री पदम बहादुर महत्रा	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ७	९८४७०७६६३७
३८	श्री नविन कुमार टंडन	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ७	९८४७१९७३९३
३९	श्री कमली सुनुवार	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ७	९८६१३५०३३८
४०	श्री माया देवी घिमिरे	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ८	९८४४७३३३०२
४१	श्री शुस्मा परियार	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ८	९८४७३१६८५१
४२	श्री कौशरी अली	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ८	९८५७०३१९२५
४३	श्री यावज महमद मिया	गाउँपालिका सदस्य वडा नं. ८	९८४७७२८९३१

अनुसुची ३ अभिमुखिकरण कार्यक्रमको हाजिरी

आज मिति २०७८ साल माघ महिना ... गतेका दिन प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको सहयोग सिलिकन इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.को सहजीकरण र पाणिनी गाउँपालिकाको आयोजनामा राजश्व सुधार कार्ययोजना RIAP तयारीको लागि छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम पाणिनी गाउँपालिका को अध्यक्ष श्री अच्युत गौतमज्यू को अध्यक्षतामा तपशिल बमोजिमको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति

क्र.	नाम	पद	दस्तखत	
			पहिलो सत्र	दोश्रो सत्र
१.	अच्युत गौतम	अध्यक्ष		
२.	लक्ष्मी गौतम	उपाध्यक्ष		
३.	नेत्र प्रसाद घिमिरे	प्र.प्र.अ.		
४.	तेज बहादुर खनाल	शिक्षा अधिकृत		
५.	मोहराज पौडेल	इन्जिनियर		
६.	धनराज अधिकारी	वडा अध्यक्ष ६ नं.		
७.	जितलाल घिमिरे	" " ५ नं.		
८.	नरेन्द्र प्रसाद पराजुली	सिभिल इन्जि. प्र.		
९.	बालकृष्ण कार्की	आ.प्र.शा.प्र.		
१०.	रामचन्द्र खनाल	आ.नी.प.		
११.	शेषकान्त कुसाल	योजना ई.प्र.		
१२.	कुमारीराज बेल्बासे	रोजगार संयोजक		
१३.	नन्दा भट्टराई	कृ.अ.		
१४.	माधव प्रसाद घिमिरे	एम.आई.एस अपरेटर		
१५.	विरेन्द्र गौतम	प्रा.स.		
१६.	सरोज पोखरेल	अ.प्र.शा.सहायक		
१७.	सुरज गौतम	योजना ई. सहायक		
१८.	प्रकाश भट्टराई	अ.ई.		
१९.	सपना [illegible]	विषय विज्ञ		
२०.	लोचन भट्टराई	सिलिकन इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी		
२१.	मेघनाथ गैरे	फिल्ड सहायक		
२२.	माधव प्रसाद अर्याल	वडा स.		
२३.	माधवराज पोखरेल	वडा स.		
२४.	मधुबाबु अधिकारी	नि.द्रा.		
२५.	उमानाथ पौडेल	राजस्व शाखा		

पाणिनी गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्य योजना तयार गर्नका लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारी तथा पूर्वाधार अवस्थाको विश्लेषण, स्थानीय सरकारका विद्यमान मानव संशाधन क्षमता लेखाजोखा फारम लगायत विविध विषयमा विज्ञ सहजकर्ता श्री लोचन भट्टराई बाट प्रस्तुतीकरण गरियो ।

अनुसुची ४ अभिमुखिकरण कार्यक्रमको फोटोहरू